

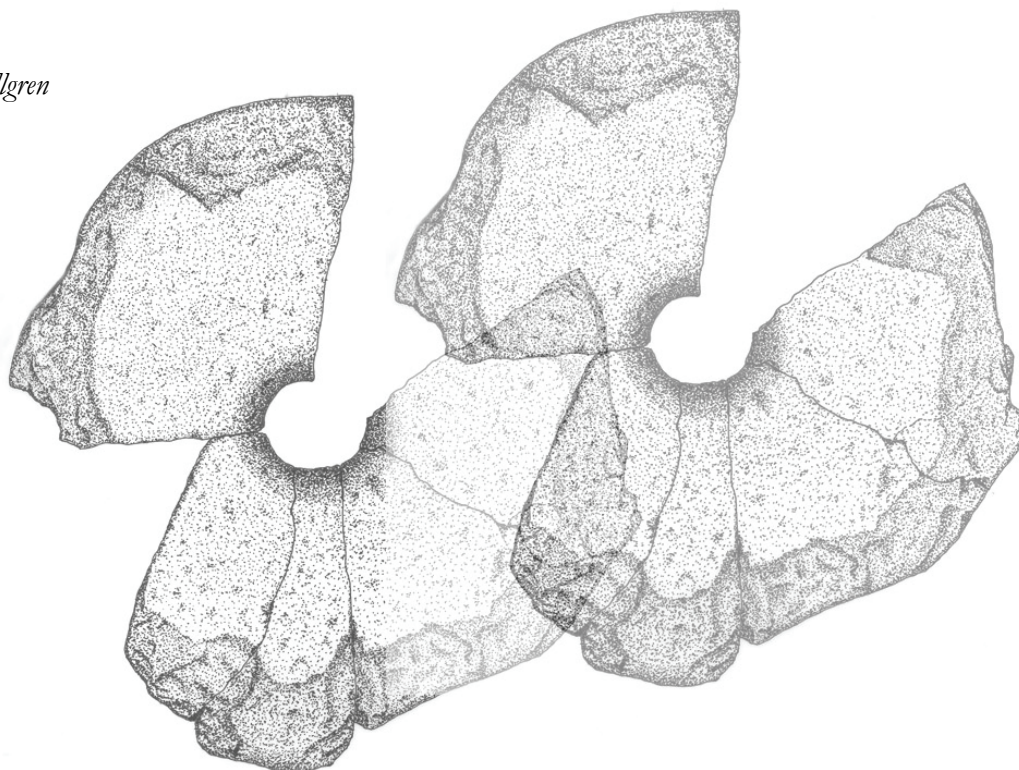
En folkvandringstida gård invid Hedströmmen, del 2

Väg 250 Lokal 6, etableringsplatsen

Arkeologisk undersökning

RAÄ 262
Torp 1:18
Kolsva socken
Västmanland

Anna-Lena Hallgren

En folkvandringstida gård invid Hedströmmen, del 2

Väg 250 Lokal 6, etableringsplatsen

Arkeologisk undersökning

RAÄ 262
Torp 1:18
Kolsva socken
Västmanland

Anna-Lena Hallgren

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2007

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN 13: 978-91-85741-00-7

Tryck: Just Nu, Västerås 2007.

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Bakgrund.....	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Tidigare gjorda undersökningar på platsen.....	8
Målsättning.....	10
Prioriteringar.....	11
Metod.....	11
Resultat	12
Anläggningar.....	12
Stolphål och pinnhål.....	14
Härdar.....	14
Kolfläckar.....	15
Grop	15
Mörkfärgningar och mörkfärgningar.....	16
Ränna.....	16
Lager	16
Eldsprängda block i Hus II.....	16
Fynd	17
Keramik.....	17
Vävttyngder.....	17
Bränd lera/lerklining.....	17
Brända och obrända ben	17
Järnspikar	18
Vridkvarnar	18
Hus I.....	19
Hus II.....	20
Avslutande diskussion	22
Boplatsen.....	22
Husen - konstruktion och funktion	23
Rituella nedläggelser.....	25
Malstenar i byggnadskulten.....	26
Sammanfattning.....	28
Referenser.....	29
Arkiv	30
Tekniska och administrativa uppgifter.....	31
Bilagor	
Bilaga 1. Anläggningslista	
Bilaga 2. Fyndlista	

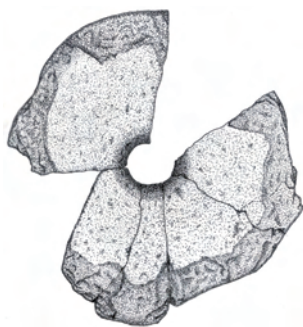
Figur 1. Utdrag ur digitala Gröna kartan för Västmanlands län. Platsen för undersökningsområdet är markerat med en röd cirkel. Skala 1:50 000.

Inledning

Under maj och juni 2005 undersöktes en del av en boplats från yngre romersk järnålder - folkvandringstid inom fastigheten Torp 1:18 i Kolsva socken. Delar av samma boplats har varit föremål för arkeologiska undersökningar vid tre olika tillfällen i samband med omläggningen av väg 250 mellan Köping och Kolsva. Den första undersökningen ägde rum hösten 2001 och berörde det område där den nya vägen skulle anläggas (Hallgren 2004b). Sommaren 2003 bröts den då befintliga väg 250 upp och en mindre arkeologisk undersökning ägde rum i samband med detta (Hallgren 2004a). Samtidigt utfördes även en antikvarisk kontroll när infarten till det nu rivna huset på fastigheten togs bort.

Under tiden för vägbygget användes delar av den aktuella tomten som etableringsplats för Vägverket Produktion, som byggde vägen. När etableringsplatsen förbereddes schaktades matjordslagret bort och ersattes av ett bärlager av grus (se figur 28). Ingreppet föranledde ytterligare en arkeologisk undersökning på platsen. Denna ägde rum i maj och juni 2005 då etableringsplatsen hade avvecklats. Det är resultaten från denna sista undersökning som föreliggande rapport behandlar. Här tas även till viss del resultaten från tidigare gjorda undersökningar med för att en samlad tolkning av boplatsen ska kunna göras.

Sammanlagt har närmare 1500 m² av den förhistoriska boplatsen berörts av de arkeologiska undersökningarna. Boplatsen, som huvudsakligen var belägen i tomtmark, var tämligen ostörd av senare tiders aktiviteter och därför ganska välbevarad. Vid de arkeologiska undersökningarna har bland annat två treskeppiga huskonstruktioner, kulturlager och spridda grupper med härdat dokumenterats. De två parallellt liggande husen har sannolikt avlöst varandra i tid. I ett av husen, Hus II, var flertalet av stolparna i den takbärande konstruktionen dubblade, vilket visar att huset byggts om eller återuppbyggs vid minst ett tillfälle. I flera fall gick det genom stratigrafiska förhållanden att knyta de enskilda stolphålen till olika kronologiska faser i huset.

Från undersökningarna har ett rikligt fyndmaterial i form av bland annat keramik, vävtyngder, en oval eldslagningssten och flera vridkvarnsfragment tillvaratagits. Sammanlagt har 10 vridkvarnsfragment påträffats, samtliga i anläggningar som kan knytas till den äldre fasen i Hus II. Den ovala eldslagningsstenen återfanns däremot i ett stolphål från husets yngre fas. Både vridkvarnsfragmenten och eldslagningsstenen har medvetet placerats i nedgrävningarna till husets takbärande konstruktion, som så kallade husoffer, till skydd för huset och dess invånare.

Resultat från ¹⁴C-analyser tillsammans med fynd och hustypologi förlägger dateringen av boplatsen till yngre romersk järnålder - folkvandringstid.

Undersökningen ingick som en del i det större *"Malmaprojektet"*, ett arkeologiskt samarbetsprojekt mellan Västmanlands läns museum, Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) och Riksantikvarieämbetet, UV Bergslagen, där sist nämnda part fungerade som huvudman. Arbetet utfördes på uppdrag av Vägverket Region Mälardalen efter beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län (Lst dnr: 431-10439-04, daterat 2005-03-30). Det arkeologiska fältarbetet utfördes av Västmanlands läns museum medan rapporten har utarbetats av Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen som övertog projektet i april 2006.

Bakgrund

Topografi och fornlämningsmiljö

Platsen för undersökningen ligger utefter vägen mellan Köping och Kolsva, omkring tre kilometer söder om Kolsva och knappt sju kilometer norr om Köping i Västmanlands län. Torps ägor sträcker sig i nordostlig riktning från Hedströmmen i sydväst. I nordväst gränsar Torp mot Vallsta och i sydost mot Barksta. Odlingsmarken är koncentrerad till de mer låglänta delarna intill Hedströmmen. De nordöstra delarna av ägorna utgörs av skogbevuxen moränmark som sluttar ner mot den uppodlade marken öster om ån.

Den undersökta boplatsen (RAÄ 262, Kolsva sn) låg på en naturlig platå omkring 40 meter över havet. Vid undersökningstillfället utgjordes hela området av planerad och delvis bebyggd tomtmark. Nedanför, väster om undersökningsområdet, flyter Hedströmmen fram på sin väg söderut mot Mälaren. Platsen omgärdas i norr och öster av storblockiga moränhöjder som sträcker sig upp mot 70 meter över havet. Moränhöjderna bildar en naturlig avgränsning av boplatsen.

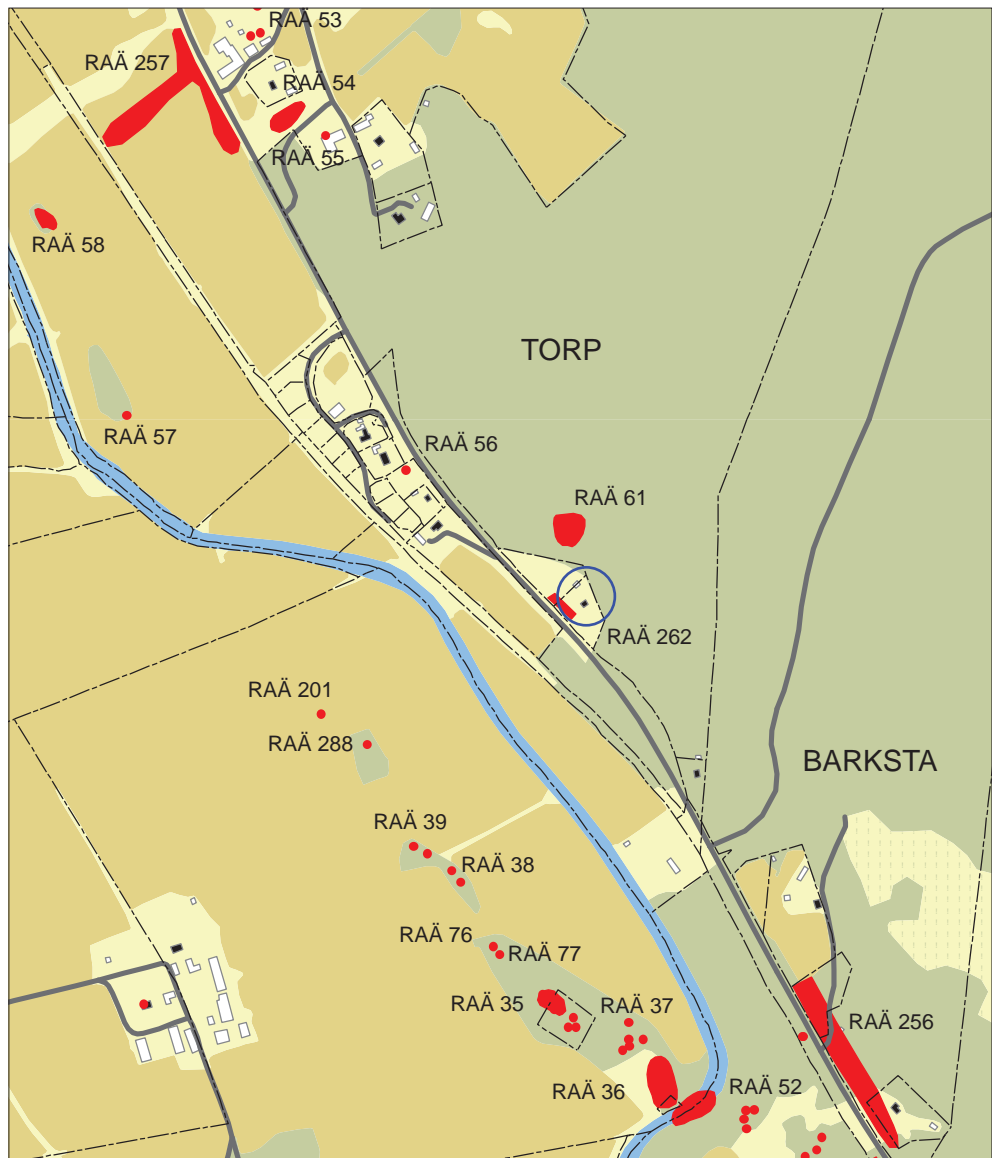

Figur 2 (t v). Utsikt över Hedströmmens dalgång. Nedanför höjden syns den nyanlagda väg 250. Välten kör just över den del av boplatsen som undersöktes 2001. Fotograferat från N. Foto: Anna-Lena Hallgren.

Figur 3 (t h). Undersökningsområdet fotograferat från Hedströmmen. Det röda huset revs innan 2005 års undersökning. Fotograferat från SV. Foto: Jonas Wikborg, SAU.

Inte mer än 80 meter norr om boplatsen finns ett mindre gravfält med åtta runda stensättningar registrerade (RAÄ 61, Kolsva sn). Stensättningarna är mellan tre och åtta meter i diameter och 0,2 till 0,5 meter höga. Samtliga stensättningar är övertorvade med i ytan talrika eller enstaka stenar (FMIS). Genom gravfältet löper en hålväg i nordsydlig riktning. Den är idag ganska fragmentarisk men troligtvis har den sträckt sig från boplatsen, genom gravfältet och vidare norrut över moränhöjden. Sannolikt är både gravfältet och hålvägen samtida med den undersökta boplatsen.

Ytterligare en registrerad stensättning, RAÄ 56, återfinns cirka 200 meter nordväst om undersökningsområdet. Omkring 700 meter nordnordväst om boplatsen ligger Torps bytomt, känd sedan 1600-talets mitt. I anslutning till bytomten finns två gravfält (RAÄ 54 och RAÄ 58). Gravfältet RAÄ 54 består av 15 runda stensättningar, 2-6 meter i diameter och 0,1 till 0,2 meter höga. RAÄ 58 utgörs av tre högar och två runda stensättningar. I närheten av bytomten undersöktes delar av en boplats (RAÄ 257) inom ramen för "Malmprojektet" (Karlsson 2002). Här framkom tre, alternativt fyra hus, samtliga daterade till romersk järnålder. Ytterligare en äldre järnåldersboplats i närområdet har undersökts inom ramen för projektet. Denna, benämnd Barksta eller Lokal 5, var belägen omkring 800 meter sydost om boplatsen vid Torp 1:18. Här undersöktes bland annat två långhus med dateringar till romersk järnålder och övergången mellan romersk järnålder - folkvandringstid (Eriksson, Holm, Lindkvist och Westin 2006, Karlenby

Figur 4. Utdrag ur digitala fastighetskartan (motsvarande blad 11G 0a) med registrerade fornlämningar markerade med rött. Platsen för undersökningen är markerad med en blå cirkel. Skala 1:10 000.

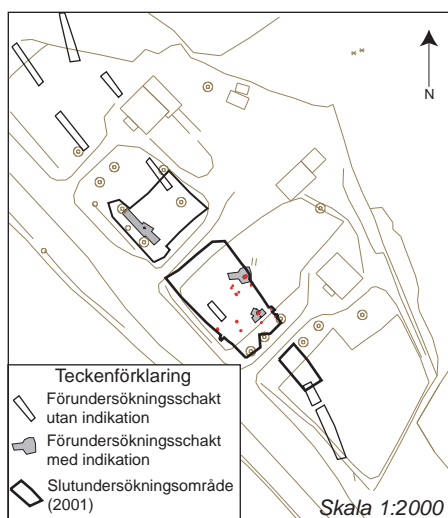
2005). Tillsammans ger resultaten från de tre undersökningarna en intressant bild av den äldre järnålderns bebyggelsestruktur i området.

Söder om den nu aktuella boplatsen, på åsen på andra sidan Hedströmmen, finns ytterligare en samling fornlämningar bestående bland annat av två gravgrupper (RAÄ 38 och RAÄ 39) samt en fyndplats för en stenyxa (RAÄ 201).

Torp nämns i det skriftliga källmaterialet år 1403, då odalbonden Nils i Torpom (Thorpe) agerade fastevittne på ett lagmansting i Köping. Namnformen Torp uppträder vanligtvis i sammansatt form och anses allmänt tillhöra ett senare ortnamnskick. I Danmark och Skåne var namnformen etablerad redan under vikingatid, men i Mälardalen uppträder det med få undantag först under medeltid (Svenskt ortnamnslexikon, 2003:322). Ortnamnet betecknar här i huvudsak enheter som tillkommit under en tidigmedeltida nyodlingsexplosion (Fast, Jansson & Philipsson 2002).

Tidigare gjorda undersökningar på platsen

Riksantikvarieämbetet, avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Uppsala, genomförde under juni och augusti 1997 en *särskild utredning* för den nya vägen mellan Köping och Kolsva (Larsson 1997). Utredningen berörde ett område på 50 meter på vardera sida om planerad vägmitt. Topografin vid Lokal 6 (arbetsnamnet på den då nyfunna fornlämningen vid Torp 1:17 och 1:18), som utgjordes av en smal avsats invid Hedströmmen, bedömdes vid utredningen som ett bra boplatsläge. Omkring 60 löpmeter provschakt drogs i utredningsområdet väster om befintlig väg. Detta resulterade i att en hård påträffades. Då inga exakta lägesangivelser eller schaktplaner finns i rapportmaterialet framgår det inte var inom utredningsområdet schakten drogs eller var hårderna påträffades. Området tolkades som utkanten av en boplats. Vid utredningen schaktades det aldrig i tomtmarken öster om vägen.

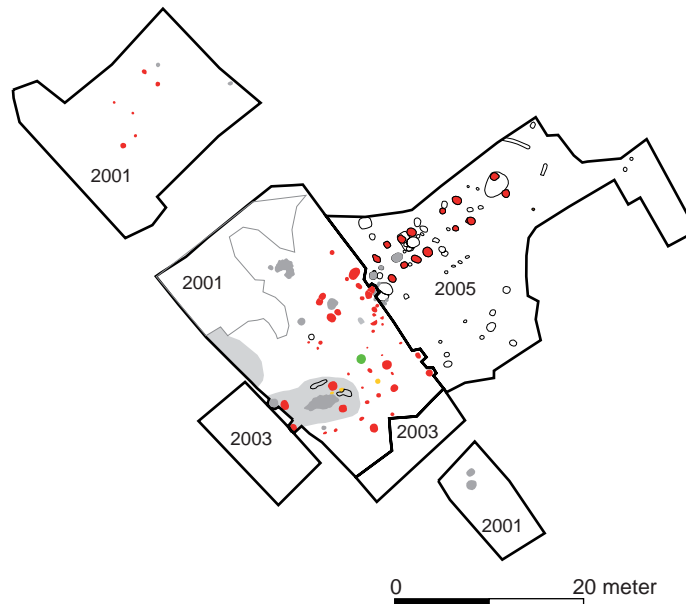

Figur 5. Förundersökningschakten inlagda mot byggplan. Stolphålen i de delar av husen som undersöktes 2001 är rödmärkade. Efter Hallgren 2004b. Skala 1:2000.

Lokal 6 *förundersöktes* av Västmanlands läns museum våren 2001 (Hallgren 2002). Trädgården framför huset på fastigheten Torp 1:18 användes då som etableringsplats för Vägverket produktion. Delar av ytan var belamrad med virke och redskap vilket begränsade möjligheterna att schakta i området. Förundersökningsytan började omkring 30 meter sydost om infarten till fastigheten Torp 1:18 och sträckte sig 150 meter mot nordväst, upp mot en blockrik moränhöjd. Den nya vägen skulle läggas öster om befintlig väg. Bredden på området varierade från 5 upp till 20 meter. Av de 12 schakt som grävdes var det endast tre som innehöll boplatsindikationer i form av två stolphål och en hård. Dessa var koncentrerade till en mindre yta väster om huset på fastigheten Torp 1:18. De två stolphålen var välbevarade och i ett av dem påträffades keramik av äldre järnålderstyp (Hallgren 2002).

Under hösten 2001 genomförde Västmanlands läns museum en *arkeologisk undersökning* av den del av boplatsen som direkt berördes av den nya vägen. Undersökningen omfattade ett 825 m² stort område, huvudsakligen beläget i tomtmark framför huset på fastigheten Torp 1:18. Totalt undersöktes 70 anläggningar i form av bland annat stolphål, hårdar, gropar och kulturlager. I stort sett samtliga anläggningar kunde knytas till den förhistoriska boplatsen. Inom undersökningsytan framkom två i det närmast parallellt liggande treskeppiga byggnader. Avståndet mellan de takbärande konstruktionerna i de två husen uppgick till omkring 5-6 meter. Båda husen låg placerade i ostnordost-västsydvästlig riktning. Inget av husen kunde avgränsas inom ramen för undersökningen. Hus I antogs ha en fortsatt utbredning både in under befintlig väg 250 och in mot bebyggelsen i öster. Längden på den undersökta delen av huset mätte 15,6 meter. Båda byggnaderna uppvisade tydliga tecken på att ha brunnit. Tydligast var detta i Hus I där fyllningen i stolphålen var kol och sotbemängd och i flera fall återstod rester av de förkolnade stolparna. Dessutom överlagrares husets västra del av ett kol och sotrikt lager som tolkades som rester av den nedbrunna byggnaden. Huset övergavs sannolikt i samband med branden. Endast en mindre del av Hus II berördes av 2001 års undersökning. Stolphålen i de två bockpar som undersöktes var i samtliga fall dubbla, vilket tyder på att huset byggts om eller återuppbyggs vid minst ett tillfälle.

Ytterligare två huskonstruktioner anades bland de övriga stolphålen. Fyra stolphål i undersökningsområdets norra del tolkades som rester av en mindre fyrstolpsbyggnad, förslagsvis en stacklada. En rad av stolphål utefter den norra schaktkanten intill Hus II tolkades som ytterligare en möjlig byggnad. Detta skulle kunna utgöra rester av ett mindre uthus placerat i ungefär 90 graders vinkel mot Hus I. Utöver byggnader fanns även spridda grupper av härdar och kulturlager inom undersökningsområdet.

Figur 6. Schaktplan med samtliga undersökta ytor från 2001, 2003 och 2005. Stolphålen efter de takbärande konstruktionerna i de två husen är rödmarkerade. Resultaten från 2001 års undersökning finns presenterade i Hallgren 2004b, 2003 års undersökning i Hallgren 2004a och 2005 års undersökning i föreliggande rapport. Skala 1:800.

Ett relativt stort fyndmaterial samlades in vid undersökningen. Majoriteten av fynden framkom i anslutning till något av de två husen. En stor del av materialet utgjordes av typiskt boplatsmaterial så som keramik, vävtyngder, bränd lera och brända ben. I Hus II framkom dessutom delar av sammanlagt tre vridkvarnar och en oval eldslagningssten. Både vridkvarnsfragmenten och eldslagningsstenen tolkades som husoffer.

Boplatsen har genom fynd, hustypologi och ^{14}C kunnat dateras till yngre romersk järnålder - folkvandringstid. Både Hus I och Hus II tolkades som flerfunktionella boningshus som avlöst varandra i tid. Resultaten antyder att Hus I är det äldre av de två husen. Huruvida det funnits ekonomibyggnader knutna till de två boningshusen kunde inte fastställas vid undersökningen.

Sommaren 2003 bröts den befintliga väg 250 upp. Då vägbeläggningen på vägen var placerad något över den omkringliggande markytan fanns en förhoppning att delar av boplatsen skulle finnas bevarad under vägen. Framförallt var det den förmodade, sydvästra fortsättningen av Hus I vi ville fånga upp vid undersökningen (Hallgren 2004a). Tyvärr visade det sig att man schaktat av ytan innan vägfyllningen lades på plats så inget återstod av den förhistoriska boplatsen. Vid samma tillfälle utfördes även en antikvarisk kontroll då uppfartsvägen till fastigheten togs bort. Inte heller här återstod några rester av den förhistoriska boplatsen. 10 välavgränsade mörkfärgningar placerade på rad med ett inbördes avstånd på mellan 0,3 och 0,4 meter antogs först vara rester av ytterligare en huskonstruktion. Vid undersökningen visade det sig dock att det rörde sig om någon form av sentida planteringsgropar (Hallgren 2004a).

Målsättning

Den aktuella boplatserna visade sig vid den tidigare gjorda undersökningen vara välbevarad och i stort sett helt fri från både äldre och yngre lämningar. Detta gör att de konstruktioner som finns med fördel kan användas för exempelvis hustypologier. I anslutning till husen framkom vid 2001 års undersökning även ett förhållandevis stort fyndmaterial bestående av de för boplatser vanligt förekommande kategorierna keramik, vävtyngder, bränd lera och brända ben. I ett av husen återfanns dessutom delar av tre vridkvarnar och en oval eldslagningssten, fyndkategorier som endast undantagsvis förekommer på boplatser från den här tiden.

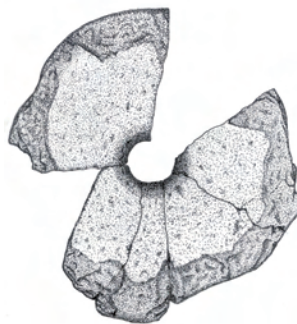
Inför fältarbetet presenterades fyra frågeställningar som vi hoppades undersökningen skulle kunna ge svar på (Undersökningsplan, VLM dnr 050040).

- *Boplatsens utbredning mot nordost.* Den nordöstra delen av etableringsområdet sammanfaller med gränsen för en naturlig platå på vilken boplatserna är belägna. En undersökning skulle kunna ge svar på om hela ytan utnyttjats för den förhistoriska bosättningen och på vilket sätt. Finns flera kronologiska faser i bebyggelsen eller är boplatserna så ”ren” som 2001 års undersökning visade. 2001 undersöktes delar av två hus och ytterligare ett anades utefter den nordöstra schaktkanten. Finns ytterligare byggnader nordost om de redan kända och kan de i så fall knytas till den bebyggelse vi redan känner till?

- *Husens konstruktion.* I Hus II var stolphålen efter den takbärande konstruktionen i samtliga fall dubbla i den del av huset som undersöktes 2001. I två fall gick ett äldre - yngre förhållande mellan stolphålen att utläsa genom stratigrafien. En totalundersökning av huset skulle visa om hela huset uppvisade samma mönster och i så fall om det yngre huset har exakt samma planlösning som det äldre eller om det avviker i någon del.

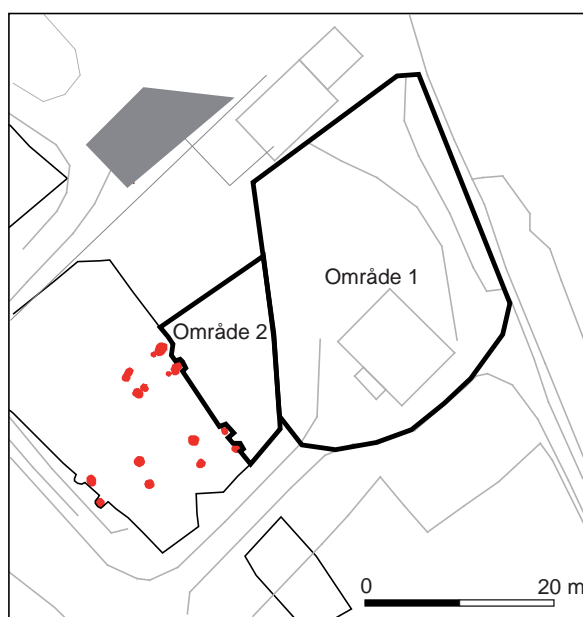
- *Husens funktion.* Att Hus I, som delundersöktes 2001, utgjort ett flerfunktionellt långhus ansågs troligt. Däremot var funktionen av Hus II mera osäker. Tre olika tolkningsalternativ ansågs mer eller mindre möjliga; 1) ett flerfunktionellt långhus som tidsmässigt avlöser Hus I, 2) en ekonomibyggnad knuten till Hus I, 3) en hallbyggnad knuten till Hus I. En totalundersökning av husen skulle förhoppningsvis kunna ge svar på vilken funktion husen haft. Som ett led i att kunna besvara frågan avsattes medel till makrofossilanalyser av fyllningen i husens takbärande stolphål för se om och i så fall vad som förvarats i husen. Tanken var att det bör föreligga skillnader i vad (t ex spannmål) som har förvarats i exempelvis en ekonomibyggnad respektive i en hall.

- *Rituella nedläggelser.* Vridkvarnsfragmenten och den ovala eldslagningsstenen som återfanns nedlagda i flera av stolphålen i Hus II hade en tydlig karaktär av rituella nedläggelser. Frågan är om detta går igen i hela huset eller om endast den västra delen av byggnaden nyttjats för ceremoniella nedläggningar?

Prioriteringar

Området för den aktuella etableringsplatsen anslöt inte direkt till den yta som undersöktes 2001. Mellan de två ytorna återstod ett mindre, något kilformat område (Område 2, figur 7). De två hus som delundersöktes 2001 antogs ha en fortsatt utbredning genom denna yta och vidare in i etableringsplatsen (Område 1, figur 7). Att lämna den mellanliggande, kilformade ytan, skulle få som följd att den centrala delen av Hus II inte skulle undersökas vilket ur ett arkeologiskt vetenskapligt perspektiv vore olyckligt. Inför undersökningen föreslog VLM därför att även den mellanliggande ytan skulle få undersökas. Genom att prioritera bort en undersökning av anläggningar som inte hörde till husen skulle en utökning av undersökningsområdets storlek kunna göras inom föreslagen budget.

Figur 7. Föreslagna undersökningsområden. Område 1 utgör den yta i vilken matjorden schaktades bort innan etableringsplatsen togs i bruk. Område 2 är den kil av orörd mark som efter överenskommelse med länsstyrelsen och Vägverket kom att ingå i den yta som undersöktes 2005 (efter bilaga 2 i undersökningsplanen). Skala 1:800.

Metod

Undersökningen inleddes med att matjordslagret inom undersökningsytan avlägsnades med grävmaskin för att frilägga underliggande lager och anläggningar. Ytan schaktades skiktvis ner till en orörd eller anläggningsförande nivå. Den mest anläggningstäta ytan i direkt anslutning till Hus II handrensades efter avbaning. Samtliga påträffade anläggningar plandokumenterades genom inmätning med totalstation samt i de flesta fall genom handritade anläggningsplaner i skala 1:20. Anläggningar snittades och sektionen dokumenterades genom en profilritning i skala 1:20. Anläggningar som ingick i Hus II totalundersöktes då fyndmaterialet i dem var rikligt. En kortfattad beskrivning av samtliga

Figur 8. Undersökning av anläggningar i Hus II. Sommartorkan fick siltan att spricka och bli som betong. Fyllningen stolphälen var dock förhållandevis lättgrävd. Fotograferat från NO. Foto: Anna-Lena Hallgren.

anläggningar upprättades. Ett urval av undersökta anläggningar samt arbetets fortskridande dokumenterades genom digitalfotografering. Tanken inför undersökningen var att endast ett mindre urval av de anläggningar som inte hörde till de två husen skulle undersökas. Då antalet anläggningar utanför husen var så litet och en undersökning av dem rymdes inom ramen för budgeten undersöktes även flertalet av dessa.

Resultat

Storleken på den yta som undersöktes 2005 uppgick till 480 m². Undersökningsområdet anslöt till den centrala del av boplatsen som undersöktes 2001. Sammanlagt har nu närmare 1500 m² av den förhistoriska boplatsen dokumenterats. Liksom vid 2001 års undersökning återfanns majoriteten av anläggningarna från 2005 i direkt anslutning till något av de två husen, i det här fallet Hus II. De anläggningar i form av stolphål och härdar som återfanns i förlängningen av Hus I kan inte med säkerhet sägas ha någon direkt koppling till huset.

I den nordöstra delen av undersökningsområdet påträffades anmärkningsvärt få spår efter den förhistoriska boplatsen. Möjligen har området närmast moränhöjden planerats i samband med att 1900-tals bebyggelsen uppfördes på platsen. Delar av undersökningsytan uppvisade även skador efter att matjorden avlägsnats då etableringsplatsen anlades. Då matjordslagret togs bort följde även delar av det underliggande boplatslagret med. Detta var speciellt märkbart i den sydvästra delen av undersökningsområdet, på platsen för den eventuella förlängningen av Hus I.

I följande kapitel behandlas kortfattat de anläggnings- och fyndkategorier som återfanns vid 2005 års undersökning. En sammanställning och beskrivning av konstruktioner, fyndspridning och tolkningar av resultaten från samtliga gjorda undersökningar görs sedan i efterföljande kapitel.

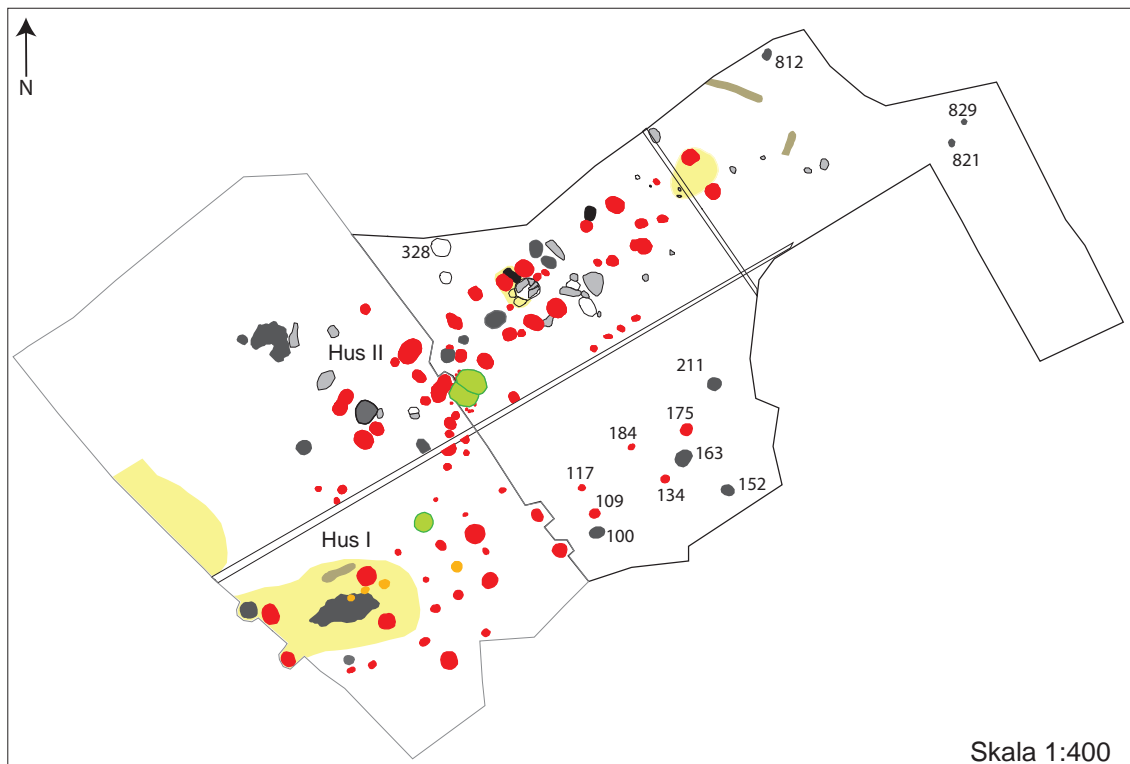
Anläggningar

Sammanlagt har 143 anläggningar undersökts på boplatsen. Så gott som samtliga dessa kan med säkerhet knytas till den förhistoriska boplatsen. Vid 2005 års undersökning framkom 73 anläggningar. Majoriteten av dessa återfanns i direkt anslutning till Hus II. Med tanke på hur få anläggningar som påträffades utanför huset förefaller det troligt att de anläggningar som ligger i huset antingen hör till huskonstruktionen eller härrör från aktiviteter som ägt rum inne i huset.

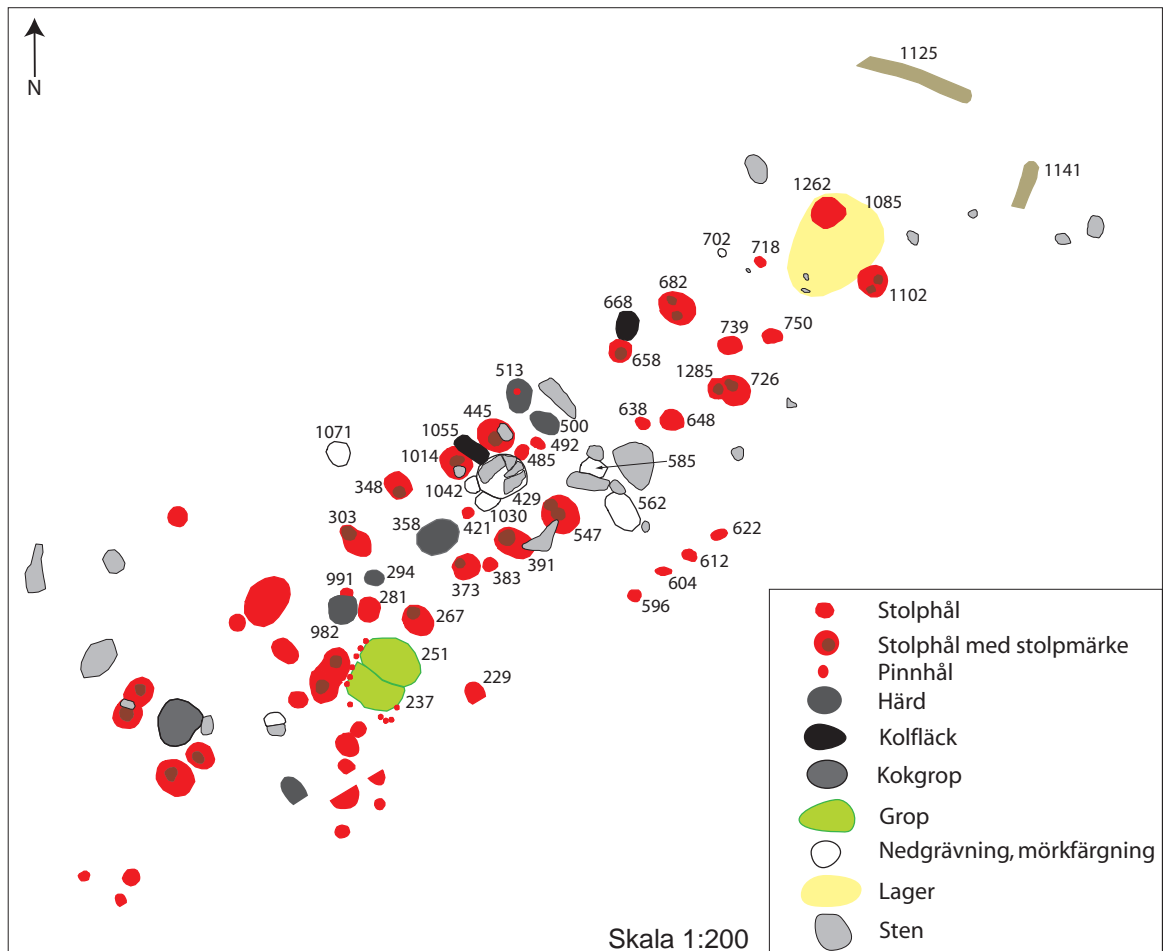
	2001	2005	Totalt
Stolphål	48	35	83
Pinnhål	-	12	12
Härd	11	10	21
Härdgrop	-	2	2
Kokgrop	1	-	1
Kolfläck	-	2	2
Ränna	1	2	3
Grop	1	1	2
Nedgrävning	1	3	4
Mörkfärgning	1	5	6
Rödfärgade ytor	4	-	4
Lager	2	1	4
(Utgår)	(50)	(21)	(71)
Summa*	70	73	143

Tabell 1. Undersökta anläggningar 2001 och 2005, antal per kategori. *Exklusive objekt som kom att utgå.

Nedan ges en översiktlig beskrivning av de anläggningskategorier som dokumenterats från undersökningen. För information om de enskilda anläggningarna hänvisas till anläggningslistan i bilaga 1.

Figur 9. Schaktplan med anläggningar och schakt. På planen återges även anläggningar från den centrala delen av 2001 års undersökning. Anläggningar i och i anslutning till Hus II presenteras med anläggningsnummer på en plan i skala 1:200 nedan.

Figur 10. Schaktplan med anläggningar i och i anslutning till Hus II. De anläggningar som undersöktes 2005 har försetts med anläggningsnummer. Skala 1:200.

Stolphål och pinnhål

Sammanlagt har 83 stolphål registrerats. Av dessa framkom 35 vid 2005 års undersökning. 30 av dessa 35 låg i direkt anslutning till Hus II. Hälften av dem utgör delar av husets inre, takbärande konstruktion. Stolphålen i denna var genomgående större i plan, djupare och innehöll mer fynd än de övriga. I de flesta fall var de försedda med kraftiga stenskoningar och flera av dem var tydligt eldpåverkade, ofta med rester av den förkolnade stolpen kvar.

Figur 11. Stolphålen i den takbärande konstruktionen i Hus II antecknade sig tydligt redan i plan, både genom fyllningens färg och stenarna i de ofta kraftiga skoningarna. Här stolphålet A547 framrensats i plan. I den bakre delen av anläggningen anar man färgningen efter stolpmärket. Foto: Anna-Lena Hallgren.

Vid 2001 års undersökning var det tydligt att stolphålen i den takbärande konstruktionen var dubblade. Här var nedgrävningarna antingen helt åtskilda eller så hade den yngre stolpen grävts ner så nära den äldre att nedgrävningarna skar varandra. I samtliga fall var det dock tydligt att det rörde sig om separata nedgrävningar. Mönstret i den centrala och östra delen av huset som undersöktes 2005 var något annorlunda. I flera fall återfanns rester av två stolpar i nedgrävningarna. Dessa var dock placerade i samma nedgrävning och det gick inte genom stratigrafien att utläsa någon relativ fasindelning mellan äldre och yngre stolpar. Att en sådan ändå föreligger får anses troligt med tanke på tidigare resultat samt att det inte förefaller sannolikt att man samtidigt använt sig av dubbla stolpar i konstruktionen (mer om detta i husbeskrivningen på sid 20).

Fyndmaterialet från stolphålen i den takbärande konstruktionen utgjordes av keramik, bränd lera, brända ben och enstaka

järnspikar. I ett av dem, A547, återfanns dessutom två vridkvarnsfragment.

Fyra stolphål belägna sydost om den takbärande konstruktionen utgör rester av husets vägg. Möjligen markerar de en ingång. Dessa stolphål var betydligt grundare än de i den takbärande konstruktionen och innehöll endast enstaka fynd i form av bränd lera och brända ben.

Även innanför den takbärande konstruktionen återfanns flera stolphål. De uppvisade inga tydliga mönster beträffande placering eller utseende. Vilka typer av inre konstruktionselement det rör sig om är osäkert.

Av de 12 pinnhål som registrerats från undersökningen återfanns 11 i direkt anslutning till en större grop belägen i Hus II (se närmare beskrivning under rubriken gropar). Även det sista pinnhålet hade en direkt koppling till en anläggning. Detta återfanns centralt i en av husets härdar (A513), möjligen som en del av en konstruktion i anslutning till eldstaden.

Härdar

Vid 2005 års undersökning påträffades 12 härdar. Av dessa har två vid undersökningstillfället definierats som härdgropar (A358 och A982). Båda dessa är belägna centralt i mittskeppet i Hus II. Förutom ett större djup och en något större mängd fynd (men samma kategorier) föreligger inga egentliga skillnader gentemot de anläggningar som klassificerats som härdar. I Hus II fanns ytterligare två härdar. Dessa var belägna i linje med den norra stolphålsraden i husets takbärande konstruktion, i den blockrika, centrala delen av huset.

Övriga härdar återfanns dels i den nordöstra delen av undersökningsområdet dels utspridda i den södra delen. Båda dessa områden var tydligt skadade av senare tidars markanvändning varför ofta endast tunna linser återstod av härdarna. Majoriteten av härdarna var fyndtomma. Endast två av dem innehöll små mängder obrända ben (tand) och enstaka fragment bränd lera.

Kolfläckar

Två av anläggningarna har registrerats som kolfläckar (A1668 och A1055). Båda dessa utgjordes av ett kompakt lager träkol inom en begränsad yta. Båda kolfläckarna återfanns i direkt anslutning till varsin takbärande stolpe i Hus II. Sannolikt rör det sig om rester av de takbärande stolparna som brunnit och lämnat kolfläckar efter sig. Detta var speciellt tydligt beträffande A1055 där rikligt med trärester återstod.

Grop

I den sydöstra delen av Hus II fanns en 2,10 x 1,30 meter stor och 0,66 meter djup grop (A237), belägen intill ett av de stolphål (A1499) som undersöktes 2001. Gropens sydvästra hörn var framrensat redan 2001 och tolkades då som ett möjligt stolphål.

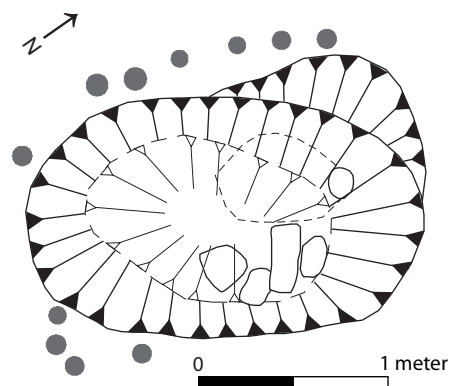

Figur 12. Gropen, A237, framrensad i plan. Den nordöstra delen av gropen (till höger i bild) överlagrades av ett lager med rödaktig (A251) silt som till konsistensen närmast kan jämföras med puder. Fotograferat från sydöst. Foto: Anna-Lena Hallgren.

Överst i den nordöstra delen av anläggningen fanns ett 0,3 meter tjockt lager med rödaktig, fin silt (A251). Lagret var mycket poröst och i det närmaste att liknas vid puder. Fyllningen i den övriga delen av gropen utgjordes av svart - gråsvart humös silt som ställvis innehöll rikligt med träkol. Liksom lagret med den rödaktiga silten var fyllningen i gropen mycket löst packad. När man gick över den framrensade anläggningen blev det centimeterdjupa avtryck efter skosulorna.

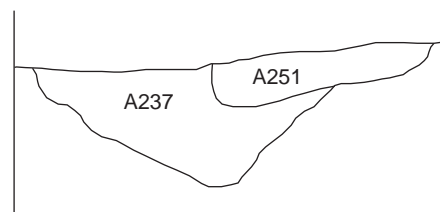
Det gick inte att urskilja någon tydlig gräns mellan fyllningen i gropen (A237)

och lagret (A251), vare sig i plan eller i sektionen. Både fyllningen i gropen och lagret innehöll relativt mycket fynd i form av bränd lera, vävtyngdsfragment, keramik och brända ben.

Figur 13. Gropens botten samt de pinnhål som omgärdade den i söder och väster. Skala 1:40.

Det rödaktiga lagret som överlagrade delar av gropen tolkades vid undersökningen som trärester. Liknande fyllning återfanns även i flera av stolphålen i husen, i tydliga märken efter stolparna. Möjligen utgör lagret rester av någon form av trälock som täckt delar av gropen.

Figur 14. Sektionsritning A237 och A251. Skala 1:40.

I botten av nedgrävningen fanns en ansamling av sten i den östra delen. Storleken på stenarna uppgick till mellan 0,2 och 0,4 meter. Om dessa har fyllt någon funktion är osäkert.

Runt gropens södra och västra del fanns 11 pinnhål, placerade mer eller mindre på rad utefter gropens nedgrävningskant (0,05 till 0,20 meter utanför gropen). Flera av pinnarna förefaller ha varit lutande in mot gropen (något som tyvärr inte hann dokumenteras ordentligt).

Att gropen är samtida med huset förefaller troligt.

Mörkfärgningar och nedgrävningar

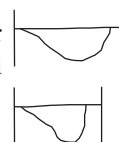
Åtta anläggningar har registrerats som mörkfärgningar eller nedgrävningar. Det rör sig om objekt som inte närmare har kunnat klassificerats. Objekt som saknar djup har klassificerats som mörkfärgningar till skillnad från nedgrävningar som har en tydlig nedgrävningskant.

Från undersökningen har fem mörkfärgningar registrerats. Tre av dessa återfanns i anslutning till de större stenblocken i den centrala delen av Hus II. Till stor del rör det sig sannolikt om kulturpåverkad jord som ansamlats i försänkningar i markytan eller i anslutning till stenblock. En av mörkfärgningarna har inte undersökts (A328) och därför inte kunnat typbestämmas. Även flera av nedgrävningarna återfinns i den centrala, blockrika delen av Hus II.

Ränna

I förlängningen av den östra delen av Hus II återfanns en ränna som ställvis var mycket tydlig i plan. Egentligen rör det sig om två separat rännor, A1125 och A1141, med en längd av 3 + 1,3 meter. Bredden på rännan var omkring 0,4 meter. De två rännorna snittades och djupet på dem i de sektioner som upprättades varierade mellan 0,08 och 0,19 meter. Den kant av nedgrävningen som vätte bort från Hus II var genomgående betydligt rakare än den kant som var riktad inåt, som hade en mer sluttande form. Fyllningen i de två rännorna utgjordes av grå, något lerblandad

silt med ställvisa koncentrationer av träkol. I fyllningen fanns även små smulor av bränd lera. Inga fynd tillvaratogs vid undersökningen av dem.

Figur 15.
Exempel på sektioner genom rännan 1125.
Skala 1:40.

Lager

Ett lager registrerades vid undersökningen. Lagret, A1085, var centralt beläget i den östra delen av Hus II där det delvis överlagrade de två takbärande stolphälen A1102 och A1262. Storleken uppgick till 2,8 x 2,0 meter och dess djup varierade mellan 0,05 och 0,15 meter. Fyllningen i lagret bestod av grå - grå/svart, sandblandad silt. Spritt i lagret fanns rikligt av kolstänk och enstaka skärvsten. Enstaka fragment bränd lera, keramik och brända ben togs tillvara vid rensningen av lagret. Möjligen utgör lagret rester efter en utrakad eldstad.

Eldsprängda block i Hus II

I den centrala delen av Hus II fanns en ansamling av sten, både i form av större markfasta(?) block och något mindre stenar. Åtminstone två av dem var tydligt eldpåverkade. Ett exempel på detta är A429, belägen i anslutning till de takbärande stolphälen A1014 och A1055. Här hade ett större markfast stenblock (1,3 x 1,0 meter) sprängts sönder genom upphettning. Runt stenblocket fanns rikligt med träkol och sot i ett svart, ”fett” lager silt. I den södra delen var det tydligt att delar av det söndersprängda blocket plockats bort och lämnat en stor grop. I gropens botten återstod delar av det söndersprängda blocket.

Figur 16. Det eldsprängda blocket A429, centralt beläget i Hus II. Framför blocket syns de två takbärande stolphälen A445 (t v) och 1014 (t h). Fotograferat från NNV. Foto: Anna-Lena Hallgren.

Fynd

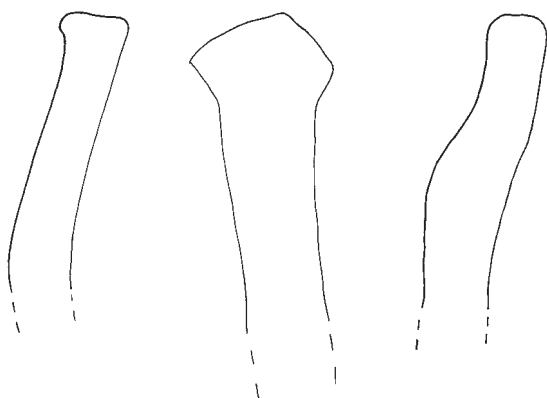
Från undersökningen har sammanlagt 81 fyndposter registrerats. Samtliga fynd återfanns i anslutning till Hus II, framförallt i anläggningar men även i form av enstaka lösfynd. Med undantag för de vridkvarnsfragment som påträffades utgörs fynden av typiska boplatsfynd i form av bland annat keramik, delar av vävtyngder, brända ben och bränd lera.

Fyndkategori	Antal fyndposter	Vikt/antal
Keramik	20	524 g
Bränd lera	33	1474 g
Vävtyngdsfragment	2	85 g
Järnspik	3	4 st
Vridkvarnsfragment	2	2 st
Brända ben	16	30 g
Obränt ben	1	1 g
Flinta	1	1 st

Tabell 2. Registrerade fynd från 2005 års undersökning.

Keramik

524 gram keramik har registrerats. Denna fördelar sig på 20 fyndposter från 12 anläggningar och 3 lösfynd. All keramik påträffades i anslutning till Hus II. Mer än hälften av keramiken, 386 gram, kom från gropen A237/251. Stora delar av det keramiska materialet härifrån var kraftigt sekundärbränt, i vissa fall i så höga temperaturer att godset var helt genom sintrat.

Vävtyngder

Endast en av anläggningarna, gropen A237/251, innehöll säkra vävtyngdsfragment. Här återfanns 12 fragment med en sammanlagd vikt på 85 gram. Det rör sig om delar av minst två vävtyngder, båda diskussformade. Det är troligt att delar av ytterligare vävtyngder kan återfinnas under den något anonyma fyndkategorin ”bränd lera”.

Bränd lera/lerklining

Sammanlagt tillvaratogs 1474 gram bränd lera, registrerat på 33 poster från 31 anläggningar. Mer än en tredjedel av den brända leran kommer ifrån gropen A237/251. Liksom beträffande keramiken var stora delar av den brända leran härifrån så kraftigt bränd att den sintrat och till och med förslaggats. Den brända leran återfanns jämt spridd i hela gropens fyllning.

Ytterligare en anläggning utmärkte sig genom den stora mängd bränd lera som återfanns. En av stolparna (A1014) i husets takbärande konstruktion förefaller ha ”klätts” med lera. I stolphålet påträffades en stor mängd (varav endast en mindre andel tillvaratogs) stora bitar bränd lera vars ena sida var helt plan. Den brända leran fanns runt om stora delar av stolpmärket. Möjligen har man brandsäkrat stolpen då den var placerad nära eldstaden vid A429.

Brända och obrända ben

Brända ben återfanns i 15 av husets anläggningar. I de flesta fall rör det sig om enstaka fragment i de enskilda anläggningarna. Liksom beträffande de övriga fyndkategorierna återfanns den största mängden i gropen A237/251 men inte heller här rörde det sig om några större mängder. Då materialet var så litet och kraftigt fragmenterat har en osteologisk analys prioriterats bort.

Figur 17. Exempel på mynningskärvor som påträffats. Från vänster till höger; F5, F47, F6, F12:1, F12:2 och F79. Skala 1:1. Teckning: Anna Libammer, KM.

Järnspikar

I två av stolphålen i Hus II påträffades en respektive två järnspikar. De återfanns så pass djupt ner i stolphålsfyllningen att det förefaller troligt att de hör till kontexten. Ytterligare två spikar återfanns som lösfynd i huset.

Vridkvarnar

I nedgrävningen till en av de takbärande stolparna (A547) återfanns två vridkvarnsfragment. De utgör inte delar av en och samma vridkvarn. De två fragmenten återfanns stående på högkant intill varandra, placerade mellan stora stenar i stolphålsskoningen. Det större av de två fragmenten (F80) mäter 34 x 29 centimeter och är som mest 6 cm tjockt. Stenen är kraftigt spjälkad både på över- och undersidan. Det är tveksamt om något av den ursprungliga malytan återstår. Sannolikt har stenen ursprungligen varit tjockast i utkanten och tunnast vid centrumhålet. Diametern på kvarnstenen har varit 42-43 centimeter. Storleken på centrumhålet är 4,5 centimeter.

Det mindre fragmentet (F81) mäter 24 x 20 centimeter och tjockleken 4 centimeter.

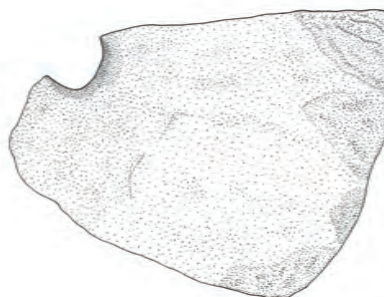
Figur 18. Stolphålet A547 i vilket de två vridkvarnsfragmenten F80 och F81 återfanns. Ett av fragmenten syns till vänster i bild. Foto: Anna-Lena Hallgren.

Även det här fragmentet är kraftigt fragmenterat. Diametern på vridkvarnen har uppgått till omkring 42 centimeter. Centrumhålets storlek är cirka 4 centimeter. Även det här fragmentet är så pass spjälkat att det är osäkert hur mycket originalyta som återstår.

Liksom vridkvarnarna som återfanns 2001 var dessa gjorda i glimmerskiffer. När man idag tar i stenarna spjälkar de sig lätt och man får rikligt med små fragment kvar på händerna. Att stenarna en gång i tiden skulle ha använts för att mala säd med känns därför ganska märkligt.

Kvarnsten nr	Består av Fnr	Påträffad i Anr	Diameter (cm)	Tjocklek (cm)	Centrumhålets storlek (cm)
1	F220, F221, F223, F225	A600, A740, A1508	40	4	6,5
2	F222, F224	A600, A1508	48	2-4	8
3	F229	A1452	47	10	5
4	F80	A1547	43	6	4,5
5	F81	A1547	42	4	4

Tabell 3. Beskrivning av de fem vridkvarnar av vilka fragment påträffats vid undersökningarna. Kvarnsten 1-3 påträffades 2001 och sten 4 och 5 vid 2005 års undersökning.

Figur 19. De två vridkvarnsfragment som påträffades vid 2005 års undersökning. Båda fragmenten återfanns stående på högkant i nedgrävningen till den takbärande stolpen A547 i Hus II. Till väster F80 och till väster F81. Teckning: Anna Libammer, KM. Skala 1:5.

Hus I

Konstruktion: Treskeppigt långhus, längd >16 meter, bredd > 3 meter

Takbärande stolpar: A200, A210, A240 (?), A260 (?), A770, A972, A984, A1012, A1283, A1542

Ev. väggstolpar: A430, A1569

Ev. inre konstruktionsstolpar: A780, A1602

Härd: A1025

Orientering: ostnordost-västsydväst

Nivå: +39,85 (öst) +39,40 (väst)

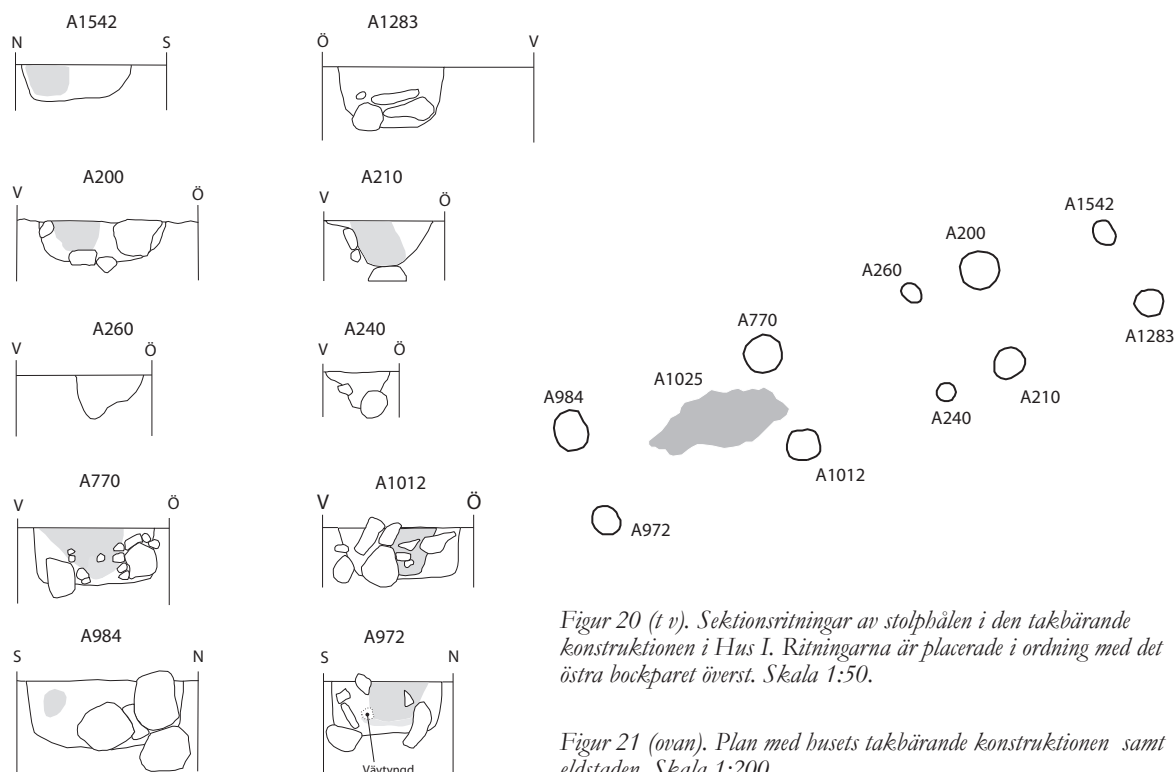
Fynd: keramik, vävtygder, bränd lera, brända ben, harts

Datering: ¹⁴C-daterat till yngre romersk järnålder-folkvandringstid (Ua-19352: 1750±45BP, Ua-19355: 1640±45BP)

Beskrivning: Huset var beläget i tomtmark på en bred avsats i Hedströmmens dalgång. Stolphålen i huset var nedgrävda i ljusgul, lerblandad silt. Mindre, sandblandade partier fanns i området, både i och utanför konstruktionen. Ett område utanför mittskeppet i den sydvästra delen av huset var stört, en skada som antagligen uppkommit i samband med att infartsvägen till huset anlades. Likaså uppvisade det område som undersöktes 2005 kraftiga skador. Då matjorden togs bort inför anläggandet av etableringsplatsen hade även de övre delarna av boplatslagret tagits bort. Någon helt säker avgränsning av huskonstruktionen kunde inte beläggas vid de olika undersökningarna. Den något tätare placeringen av stolparna i det östligaste bockparet från 2001 års undersökning antyder att det kan vara husets gavel. I väster har delar av huset sannolikt grävts bort i samband med att vägen byggdes på 1950-talet. Den bevarade och undersökta delen av huset mätte 16 meter och då säkra vägglinjer inte kunde urskiljas kan bredden endast uppskattas till omkring 7 meter.

Den takbärande konstruktionen bestod av fem bockpar vars bockbredd varierade mellan 2,30 och 2,85 meter. Avståndet mellan bockparen varierade från 1,9 meter mellan 3:e och 4:e bockparet till 5,6 meter mellan 1:a och 2:a. Diametern på stolphålen varierade mellan 0,4 och 1,02 meter och djupet mellan 0,23 och 0,46 meter. Samtliga stolphål, utom A1452, var stenskodda. Stolpmärken, i flera fall med rester av kraftigt brända stolpar, fanns i samtliga nedgrävningar undantaget stolphålen i det östligaste bockparet som inte verkade eldpåverkade. Stolphålen i det tredje bockparet (A249 och A260) skiljde sig från de övriga stolphålen i konstruktionen genom att de var betydligt mindre, grundare och saknade stolpmärken. Troligvis har dessa stolpar inte primärt haft någon takbärande funktion. Möjligen ska de istället sättas i samband med de två stolphålen A780 och A1602 som är placerade centralt i husets längdriktning. Tillsammans kan de utgöra en del av en inre konstruktion i form av exempelvis ett loft.

Trots att anläggningarna i huset var välbevarade återfanns inga säkra spår av ytterväggar i form av stolphål, pinnhål eller rännor. Inte heller påträffades någon lerklining i anslutning till huset, trots att det med stor säkerhet har brunnit ner.

Figur 20 (t v). Sektionsritningar av stolphålen i den takbärande konstruktionen i Hus I. Ritningarna är placerade i ordning med det östra bockparet överst. Skala 1:50.

Figur 21 (ovan). Plan med husets takbärande konstruktionen samt eldstaden. Skala 1:200.

Hus II

Konstruktion: Treskeppigt långhus, längd > 23 meter, bredd ≈ 8 meter

Takbärande stolpar: A600, A1452, A590, A750, A1508, A865, A1499, A267, A303, A373, A348, A391, A1014, A547, A445, A648, A658, A726, A682, A1102, A1262.

Ev väggstolpar: A700, A460, A229, A596, A604, A612, A622, A1141 (ränna) och A1125 (ränna)

Ev inre konstruktionsstolpar: flera, se plan figur 10

Eldstäder: A740 (kokgrop), A982, A358, A429, A1085 (?)

Orientering: nordnordost-sydsydväst

Nivå: +40,11 (sv) och +40,57 (nö)

Fynd: keramik, vävtyngder, vridkvarnsfragment, oval elslagningssten, bränd lera, brända och obrända ben,

Datering: ¹⁴C-daterat till yngre romersk järnålder folkvandringstid (Ua-19353: 1650±45BP, Ua-19354:1615±50BP)

Beskrivning: Huset var beläget i tomtmark på en bred avsats i Hedströmmens dalgång. Anläggningarna i huset var nedgrävda i ljusgul, lerblandad silt. Mindre, mer sandblandade partier fanns i området, både i och utanför konstruktionen. Den nordöstra delen av huset låg till stor del i sand. Den västra delen av huset undersöktes 2001 och resterande del 2005.

Resultaten från den arkeologiska undersökningen visade på minst två kronologiska faser i huset. Stolphålen i bockparen i husets västra del var i samtliga fall dubblade. Stolparna var här placerade i separata nedgrävningar som i två av de fyra takbärande låg så nära att de skar varandra. Härigenom kunde ett äldre - yngre förhållande avläsas i stratigrafien. Vid undersökningen visade det sig att i tre av de fyra stolphålen som kunde knytas till husets äldre fas fanns ett flertal vridkvarnsfragment. Genom fyndet av ytterligare två fragment i ett av stolphålen i 8:e bockparet (fr v) antas även denna bock kunna knytas till husets äldre fas. I husets två östligaste bockpar hade man däremot gjort omstolpningarna i de redan befintliga nedgrävningarna. I tre av de fyra stolphålen återfanns rester efter två, i några fall kraftigt förkolnade, stolpar. I husets centrala del förefaller det däremot som att man i högre utsträckning flyttat bockparen och därigenom delvis ändrat husets planlösning. I den här delen av huset har det inte varit möjligt att med någon säkerhet härleda de enskilda bockparen till någon av husets två faser.

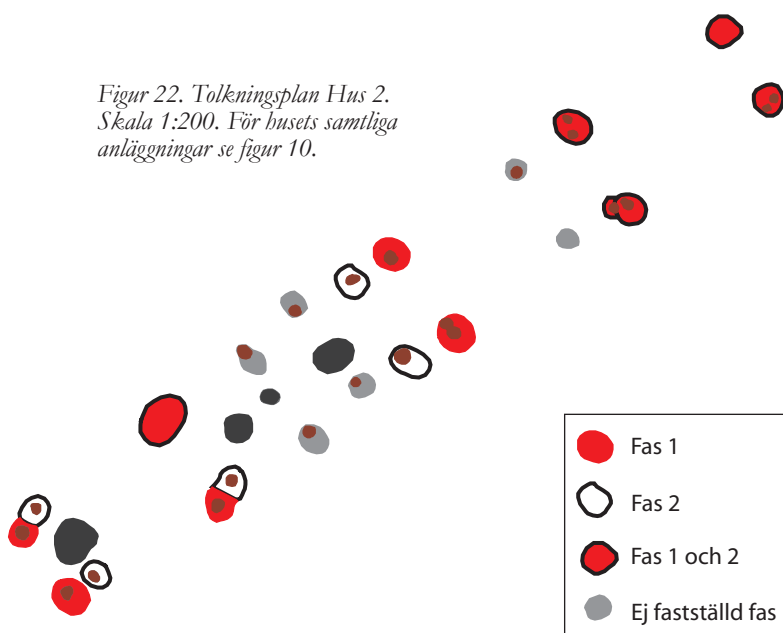
Stolphålen som ingick i den takbärande konstruktionen var runda, mellan 0,6 och 1,0 meter stora, vanligen mellan 0,9 och 1 meter. Djupet varierade mellan 0,38 och 0,8 meter. Majoriteten av stolphålen var stenskodda. Utseendet på skoningarna varierade. I flera hade man använt sig av stora stenblock, i andra hade mindre sten placerats runt stolparna i nedgrävningarna. I flertalet av stolphålen återstod rester av stolparna i form av mer eller mindre tydliga stolpmärken. I några fall återfanns kraftigt förkolnade rester av stolparna.

Avståndet mellan de två yttersta bockparen uppgick till omkring 23 meter. Bockbredden varierade mellan 2,0 och 2,7 meter. Formen på den takbärande konstruktionen var något konvex med kortare avstånd mellan stolphålen i husets yttre bockpar. Spannlängden i husets två yttre spann uppgick till 4,6 respektive 4,7 meter.

Endast fragmentariska rester av husets ytterväggar återstod. Utefter den sydöstra långväggen återfanns en rad med fyra mindre stolphål. Dessa var betydligt mindre och grundare än de stolphål som ingick i husets inre takbärande konstruktion. Möjligen markerar de ingångens placering. Avståndet mellan de förmodade väggstolparna och husets takbärande konstruktion är omkring 2,8 meter. Detta innebär att husets totala bredd kan uppskattas till omkring 8 meter. Mittskeppet utgör ungefär en tredjedel av husets totala bredd. Utefter husets södra vägg finns enstaka ytterligare stolphål som kan ha ingått i väggkonstruktionen. I husets nordöstra del, omkring fyra meter utanför det sista bockparet, undersöktes delar av en ränna som möjligen utgör en del av en gavelkonstruktion. Gavlarna var annars omarkerade.

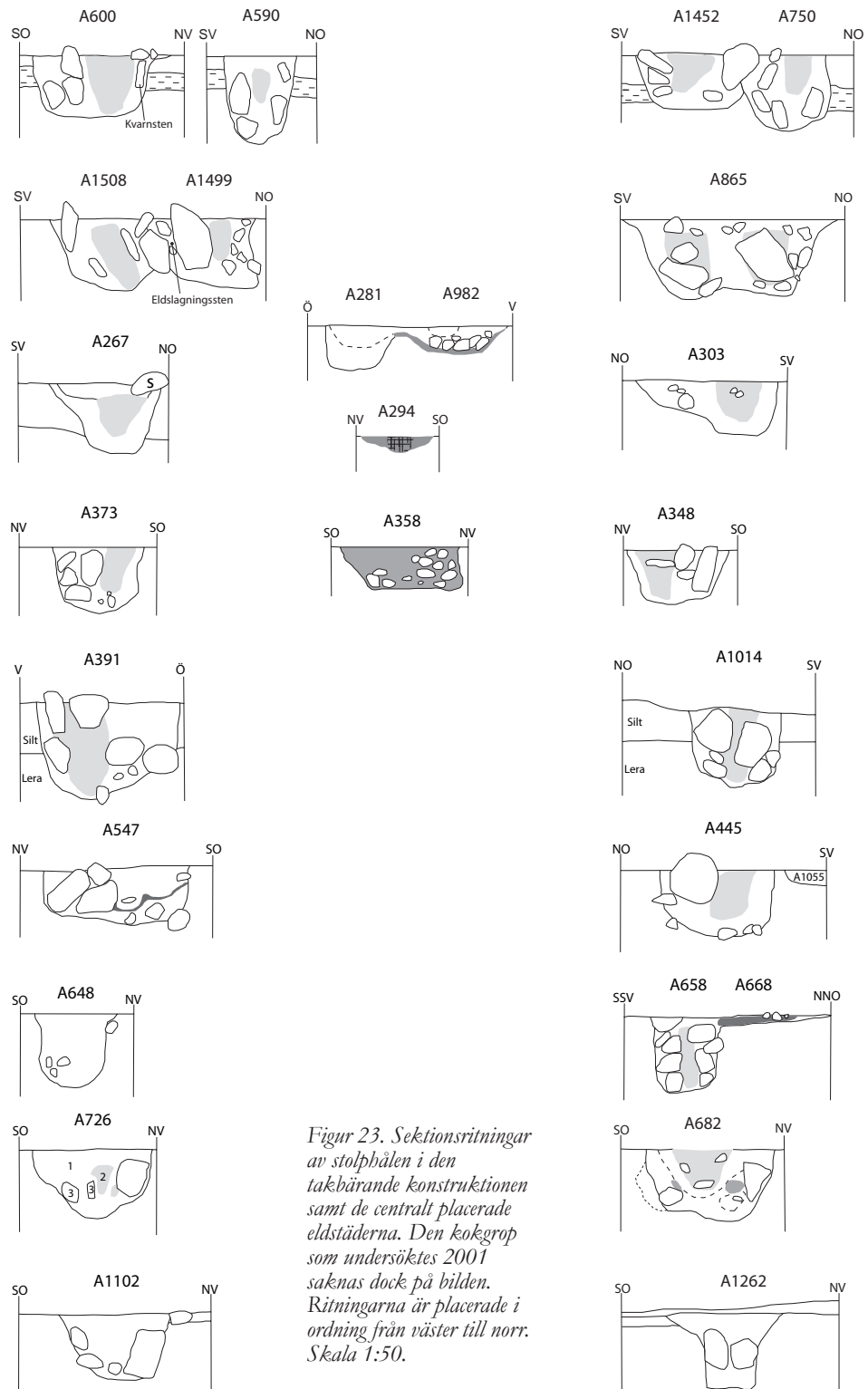
I huset återfanns flera härdar och en kokgrop. Kokgropen och tre av härdarna låg på rad, centralt placerade i mittskeppet i husets sydvästra del. Ytterligare två härdar låg intill varandra i linje med den norra raden av takbärande stolpar. I anslutning till det yttersta bockparet i nordöst fanns ett 2,9 x 2,4 meter stort lager som innehöll rikligt med träkol, enstaka brända ben och keramik. Detta kan eventuellt utgöra rester av en utrakad eldstad.

Figur 22. Tolkningsplan Hus 2. Skala 1:200. För husets samtliga anläggningar se figur 10.

Ungefär mitt i den centrala delen av mittskeppet fanns flera större stenblock. Två av dem var tydligt söndersprängda genom att man eldat på dem. Intill ett av de större blocken hade en grop bildats som fyllts med kulturpåverkad kolrik, fyndförande jord. Med tanke på att boplatsytan i övrigt i stort sett helt saknade stenar får man intryck av att de fyllt någon funktion i huset, förslagsvis som en värmekälla då de upphettats.

Inom husets begränsning undersöktes ett flertal stolphål som inte har kunnat knytas till den takbärande konstruktionen. De stolphål som framkom på boplatsen återfanns nästan uteslutande inom områdena för de tolkade huskropparna. Det bör betyda att de ingått i konstruktionen i form av exempelvis mellanväggar eller extrastöttor. Alternativt kan de utgöra spår efter olika aktiviteter som ägt rum inom husets väggar.

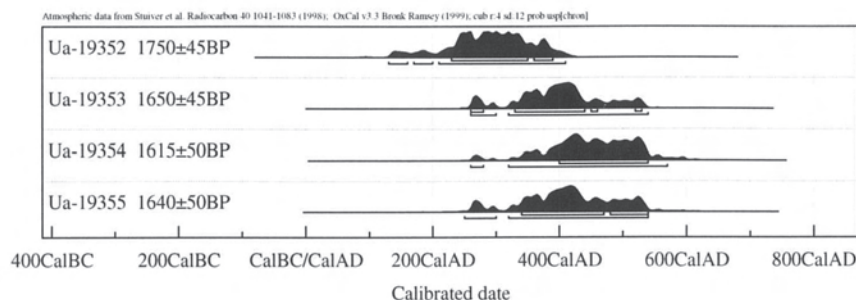
Figur 23. Sektionsritningar av stolphålen i den takbärande konstruktionen samt de centralt placerade eldstäderna. Den kokgrop som undersöktes 2001 saknas dock på bilden. Ritningarna är placerade i ordning från väster till norr. Skala 1:50.

Avslutande diskussion

Inför fältarbetet presenterades fyra frågeställningar som vi hoppades kunna belysa genom den arkeologiska undersökningen. De uppställda frågeställningarna kretsade kring boplatsens utbredning, husens konstruktion och funktion samt rituella nedläggelser i förhistoriska hus. I föreliggande kapitel återknyter vi till dessa för att på så sätt summera resultaten från de genomförda undersökningarna.

Boplatsen

Den förhistoriska gården vid Torp låg strategiskt belägen i landskapet, med skyddande moränhöjder i norr och öster samt Hedströmmen i väster. Den var placerad på lätt och väl-dränerad jord bestående av silt med inslag av sandigare partier. Resultaten från undersökningarna visar att en bebyggelse etableras på platsen under yngre romersk järnålder. Boplatsen utnyttjas sedan uppskattningsvis i mellan 100 och 200 år (minst tre generationer hus) för att slutligen överges någon gång under folkvandringstid. De två treskeppiga långhus som undersöktes har tolkats som flerfunktionella boningshus som avlöser varandra i tid. Hus I förefaller vara det äldre av de två husen. När Hus I överges, troligen efter en brand, uppförs ett nytt boningshus mindre än 10 meter norr om det gamla huset. De dubbla stolphålen i den takbärande konstruktionen i Hus II visar att huset byggts om eller återuppbyggs vid minst ett tillfälle.

Figur 24. Resultaten från de ¹⁴C-dateringar som gjordes efter 2001 års undersökning.

Utöver de två husen återfanns spridda härdar, samlade i mindre grupper om två till tre stycken. Den undersökta ytan var för begränsad för att kunna avgöra huruvida de framkomna härdarna ursprungligen ingått i större, sammanhållna härdområden. I flera av de härdar som undersöktes påträffades mindre mängder keramik och brända ben som kan indikera att de använts för matlagning. Från andra arkeologiska undersökningar av samtida boplatser har det visat sig att härdar ofta återfinns inom vissa arbetsytor nära bostadshusen, ofta i nära anslutning till en mer anläggningsfri gårdsplan (se t ex Streiffert 2001:122). Utefter schaktkanten nordväst om Hus I undersöktes en mindre del av vad som tolkades vara utkanten av ett avfallslager. Lagret innehöll fynd i form av bränd lera, keramik och brända ben. Här har man slängt åtminstone delar av sitt hushållsavfall. Omkring 30 meter nordväst om Hus II påträffades en samling stolphål som tolkades som rester efter en mindre byggnad, förslagsvis en stacklada. Stacklador är en byggnadstyp som, när de påträffas, oftast visat sig belägna i utkanten av boplatserna (Lindblad manus). Utöver denna möjliga byggnad återfanns inga ytterligare konstruktioner. Vid 2001 års undersökning iakttoogs en (om än något spretig) rad av

stolphål utefter den nordöstra schaktkanten som tolkades som en möjlig byggnad placerad i 90 graders vinkel mot Hus I. Vid den fortsatta undersökningen på platsen kunde dock denna hypotetiska byggnad avfärdas.

Genom 2005 års undersökning har boplatsens utbredning in mot höjdryggen i nordost belysts. Trots att området här sannolikt planerats i samband med att 1900-tals bebyggelsen uppfördes visade undersökningen att inga ytterligare förhistoriska byggnader funnits inom den öppnade ytan. Området har troligen fungerat som gårdsplan, där någon enstaka härd anlagts. Den stora osäkerheten beträffande boplatsens utbredning är mot väster, på andra sidan väg 250. Rent topografiskt förefaller det högst sannolikt att boplatsen fortsätter ut på platån som svagt sluttar ner mot Hedströmmen. Vi vet att en härd påträffades här vid utredningen. Platån sträcker sig omkring 50 meter mot väster för att sista biten slutta brant ner mot Hedströmmen.

Husen - konstruktion och funktion

En klar majoritet av de anläggningar som återfanns på boplatsen låg inom områdena för de tolkade huskropparna. Med tanke på att boplatsen i övrigt var förhållandevis ”ren” förefaller det sannolikt att de anläggningar som dokumenterats i anslutning till de två husen antingen härrör från själva konstruktionerna eller från aktiviteter som ägt rum i dem. Stolphålen efter stolparna i husens takbärande konstruktioner, eldstäder och möjliga rester av husens ytterväggar låter sig förhållandevis enkelt förklaras. Det är svårare att avgöra den ursprungliga funktionen av alla de apart placerade stolphål, gropar, härdar, nedgrävningar med mera som inte förefaller höra till konstruktionen.

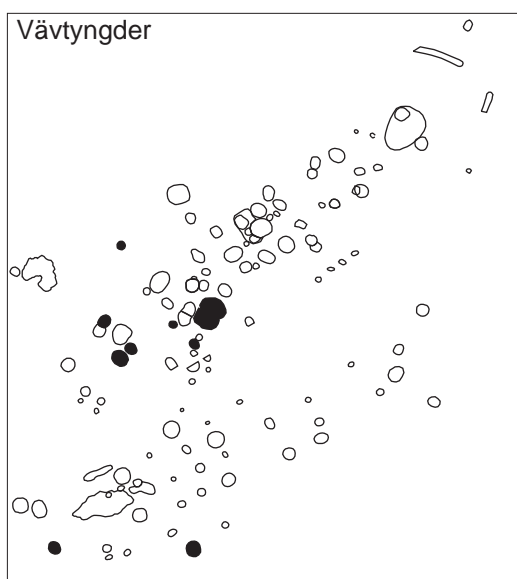
Stolphålen och härdarnas placering samt spridningen av lerklining, fynd, fosfater och förkolnade fröer är kriterier som används när rums- och funktionsindelning av järnålderns långhus diskuteras (Rahmqvist 1983:153ff). Vid arkeologiska undersökningar är det dock sällan samtliga dessa kriterier kan användas på grund av dåliga bevaringsförhållanden. Flertalet av de huslämningar som undersökts i Mälardalen har legat i uppodlade, hårt plöjda, lermarker. Det enda som ofta återstår är då nedgrävningarna efter de inre, takbärande stolparna och ibland husets eldstäder (se t ex Sundkvist 1998). Fyndmaterialet från undersökningarna är vanligtvis mycket litet varför man sällan kan tala om någon egentlig fyndspridning. Bevaringsförhållandena av husen i Torp, i jämförelse med majoriteten av de överplöjda lermarksboplatser som undersökts i Mälardalen, var något bättre. Här finns en möjlighet att, utöver placeringen av konstruktionsdetaljer och eldstäder, använda oss av fyndens spridningsbild för att förstå eventuella funktionsindelningar av husen. Däremot har inga analyser av spridningen av fosfater eller makrofossil gjorts.

Utifrån enbart placeringen av stolparna i den takbärande konstruktionen går det egentligen inte att säkert säga något om en funktionsindelning av husen. Den något större spannlängden i den västra delen av Hus I kan peka på en funktion som bostadsrum. Beträffande Hus II är det något svårare att avgöra hur planlösningen varit utformad. I och med att stolpsättningen förefaller ha ändrats mellan fas 1 och 2 i den centrala delen av huset är det svårt att avgöra hur planlösningen varit utformad under respektive fas. Tillför vi eldstäderna till tolkningen framträder dock en tydligare bild. Härdar anses vanligtvis vara karakteristiska för husens bostadsdel, även om de även förekommer i andra delar av husen (Göthberg 2000). Både i Hus I och II återfanns eldstäder i husets västra delar. I Hus I utgjordes eldstaden av en större härd placerad centralt i mittskeppet. Ytterligare en härd återfanns i direkt anslutning till en av de takbärande stolparna i husets västligaste del. Huruvida det funnits ytterligare ett rum utanför, väster om, det stora rummet med eldstaden kunde inte avgöras vid undersökningen. En eventuell fortsättning av huset grävdes bort i samband med att vägen byggdes på 1950-talet.

I Hus II fanns istället för en större eldstad flera mindre härdar och kokgropar placerade på rad centralt i husets längdriktning. I det första rummet från väster fanns en kokgrop. Genom fyndet av ett vridkvarnsfragment har kokgropen kunnat knytas till husets äldre fas. Delar av samma kvarnsten återfanns nämligen även i nedgrävningarna till två av de takbärande stolphål som stratigrafiskt visat sig höra till husets första fas. Fyllningen i kokgropen var knappt märkbart kulturpåverkad, endast enstaka små fnyk av träkol iakttoogs vid undersökningen. Dessutom var anläggningen helt täckt av ett lager sandblandad silt. Mycket tyder på att kokgropen bara utnyttjats någon enstaka gång. Kanske användes den endast i rituellt syfte då huset invigdes. I husets två nästa rum återfanns flera härdar. Mängden av kol och sot utspritt runt dessa tyder på att de använts regelbundet under en längre tid, sannolikt både för matlagning och som värme- och ljuskälla. Rester av vad som ursprungligen kan ha varit en eldstad återfanns även i husets östra del. Här överlagrades stolphålen i husets östligaste bockpar delvis av ett kol och sotbemängt lager som kan utgöra resterna av en utrakad eldstad.

Andra arkeologiska undersökningar har visat att boningsrummet ofta återfinns i husens västra del, inte sällan i det andra rummet från väster (Streiffert 2005:91). I de östra delarna av husen återfinns då ekonomidelar i form av förråd och/eller fähusdel. En tätare och mer regelbunden placering av de inre takbärande stolpparen brukar ses en indikation på att det ska ha funnits en fähusdel. I en avhandling om djurhållning och betesdrift under yngre bronsålder och äldre järnålder har Maria Petersson gått igenom undersökta hus i Östergötland. Resultatet från genomgången visar att endast omkring 10% av de undersökta husen har tolkningsbara fähusdelar. I sin analys använder sig Petersson inte bara av stolpsättningen i husen utan utnyttjar ett flertal kriterier, däribland avsaknad av härd, förekomst av bässpår, separat ingång till ekonomidelen, förekomst av gödselrännor, kulturlagerrester i och utanför ekonomidelen, förhöjda fosfatvärden, fynd- och makrofossilspridning och förekomst av gödselrännor (Petersson 2006:64).

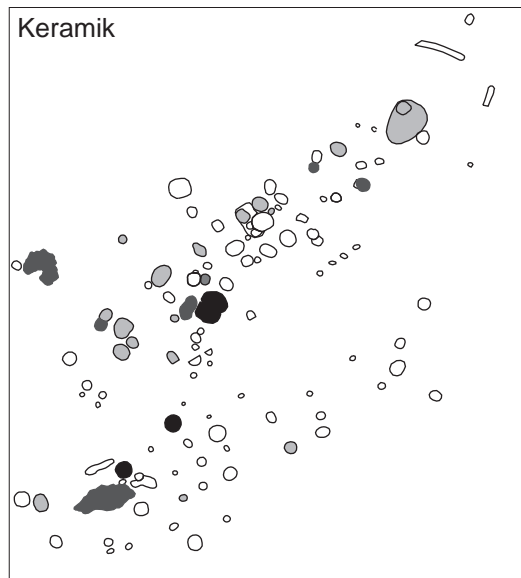
Eldstädernas placering i de västra delarna av de två husen i Torp visar vilken del av husen som fungerat som boningsdel. Funktionen av de östra delarna är dock fortfarande oklar. Inte något av husen uppvisar en tätare eller mer regelbunden placering av stolpparen i de östra delarna. Ser vi till fyndspridningen bekräftar den bilden av en funktionell tudelning av husen, där bostadsdelen varit placerad i den västra delen.

Figur 25. Spridning av vävtynghsfragment på boplatsen vid Torp. De anläggningar i vilka vävtynghsfragment påträffades har svartmarkerats

I de västra delarna av husen återfanns majoriteten av fynden vid undersökningen. Ser vi till spridningen av vävtynghder återfanns sådana *bara* i de västra delarna av båda husen. I Hus II påträffades fragment i nedgrävningar både till takbärande stolpar och i vad som sannolikt är väggstolpar. Dessutom återfanns flera fragment i en större (förvarings-) grop placerad i den västra delen av huset. I Hus I var i stort sett samtliga fragment samlade till ett av takbärande stolparna i västra delen av huset. Inga fragment återfanns i de östra delarna av husen.

Ser vi till keramiken hade den en något vidare spridning än

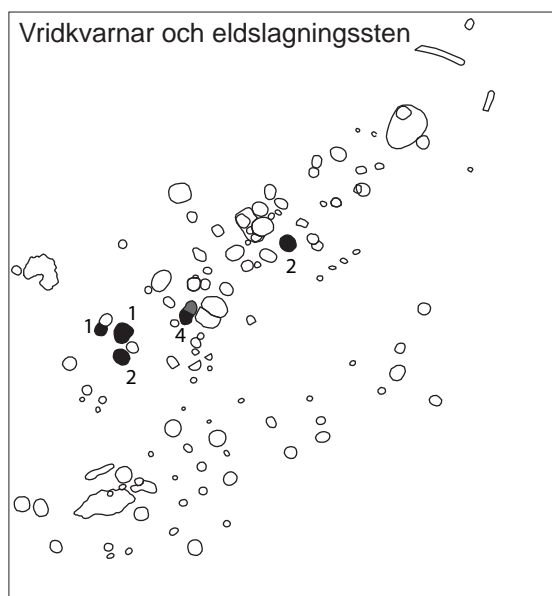
Figur 26. Spridningen av keramik på boplatsten vid Torp. Anläggningar som innehöll keramik har här delats in i två grupper där de som innehöll mellan 1-99 gram har gråmarkerats och de med mer än 100 gram är svartmarkerade.

vävtynngsfragmenten, i varje fall i Hus I. Förutom någon enstaka skärva var all keramik samlad i husets västra del. Bilden av keramikens spridning i Hus II var något annorlunda. Trots att majoriteten av keramiken påträffades i husets västra del återfanns enstaka skärvor spridda i hela husets utbredning. Spridningen av brända ben och bränd lera uppvisade i stort sett samma spridningsmönster som keramiken.

Ser vi på de olika fyndkategoriernas spridningsbild förefaller det som att vävtynngder är den kategori som med störst säkerhet kan användas som en indikator på var i husen bostadsdelen varit placerad.

Rituella nedläggelser

Följande text är till stora delar hämtad från artikeln "För gårdens välgång" (Hallgren 2005), en artikel om malstenar och byggnadskult som publicerades i "Malmprojektets" steg 2 publikation *Tidens resenärer. Arkeologiska händelser längs vägen mellan Köping och Kolsva* (Karlenby, red. 2005).

Vid 2001 års undersökning hittades sammanlagt åtta vridkvarnsfragment deponerade i den västra delen av Hus II. Ytterligare två fragment återfanns i den del av huset som undersöktes 2005. Sammanlagt rör det sig om delar från minst fem olika vridkvarnslöpare. Delar av de fem löparna återfanns i fyra av stolphålen från husets äldre fas samt i en kokgrop. Ett av stolphålen innehöll så många som fyra fragment från två olika löpare. Vridkvarnsfragmenten återfanns ofta instuckna på högkant

Figur 27. Spridningen av vridkvarnsfragment (svart fyllning) och eldslagningssten (grå fyllning). Siffrorna anger antalet fragment.

mellan de stora stenblock som stöttat stolparna i nedgrävningarna. Det förefaller inte sannolikt att vridkvarnarna i första hand placerats i stolphålen för att fungera som skoning då man använt sig av betydligt större sten i detta syfte.

Seden att ”offra” föremål i och i anslutning till hus har en omfattande utbredning, både i tid och rum. Från svenskt håll finns det belägg för att det förekommit rituella nedläggelser i hus från och med neolitikum fram till långt in i historisk tid. Som exempel på den sentida byggnadskulten kan de två förtorkade huggormar som finns i läns museets samlingar nämnas (VLM Inv nr 7259). Huggormarna tillvaratogs vid insamlingsarbeten för Västmanlands fornminnesförenings räkning i början av 1900-talet. Ormarna hade lagts i ett hålrum under tröskeln till en ladugård på en gård i Himmeta socken. Då insamlingen gjordes fanns en man på gården som kunde berätta hur han som barn varit med då huggormarna placerades under tröskeln (Thorvaldsdotter-Sandmark 1966). Berättelsen förtäljer hur en ”klok” man vid namn Torst-Lasse, som bedrev kreatursbot i socknen på 1870-talet, blev kallad till gården när en av oxarna var sjuk. Enligt uppgift ska han ha knutit en ullgarnsände runt oxens kropp och sedan tagit av sig hatten och slagit den i bakkdelen på oxen. Därefter borrade han ett hål i tröskeln och stoppade ner en orm i hålet. Hålet pluggades sedan igen mycket noga varefter han målade kors med tjära över fönster och dörrar. Samma sak upprepades vid ytterligare ett tillfälle omkring fem år senare. De huggormar som placerades under ladugårdströskeln var ett sätt att i fortsättningen skydda kreaturen från faror som hotade deras hälsa.

Ritualernas primära syfte, oavsett när och var de ägde rum, tycks ha varit att försöka påverka de högre makterna att skydda eller tillföra byggnaden och dess invånare tur samt att förhindra olyckor och sjukdomar. Genom ritualerna önskade man en god relation till de högre makterna och sannolikt förväntade man sig någon form av motprestation. Det kan ha rört sig om en önskan att förändra, eller kanske tvärtom vidmakthålla, en rådande social och ekonomisk ordning (Carlie 2004:190ff).

Man brukar vanligtvis skilja på två olika slags rituella nedläggelser i anslutning till husen; invigningsritualer som sker i samband med husets uppförande och avslutningsritualer som görs i samband med att huset överges (Carlie 2004:190ff). Vid arkeologiska undersökningar är det framförallt nedläggelser som gjorts i samband med husets uppförande, så kallade konstruktionsoffer, vi ser spår av. Sådana har ofta placerats i nedgrävningarna till husens takbärande stolpar men kan även återfinnas under eldstäder, vid ingångar och i väggar. Spår efter ritualer i samband med stängning av hus är betydligt färre i det arkeologiska materialet. Detta beror till stor del på de källkritiska svårigheterna att identifiera den här typen av rituella nedläggelser (Carlie 2004).

Malstenar i byggnadskulten

Att malstenar haft en betydande praktisk roll i det förhistoriska jordbrukssamhället råder det ingen tvekan om. Förutom att mala och krossa säd kan de ha använts för att krossa rötter, frön, nötter och ben. Malredskapen var helt enkelt en förutsättning för den tidens försörjning, ett grundläggande redskap för överlevnaden. Som sådan kan man förstå att de även hade ett stort inneboende symbolvärde, där de genom att bland annat omvandla korn till mjöl representerade en livsviktig och fundamental förvandlingsprocess (Kaliff 1997:88). Malstenar anses i rituella sammanhang ha syftat till att främja reproduktion och fruktbarhet (Andersson 1999:95).

Malstenar är en fyndkategori som återfinns på de flesta undersökta boplatser, från neolitikum och fram till vikingatid. Inte sällan har de en tydlig koppling till hus, där de ofta återfinns i stolphålen till husens takbärande konstruktioner. I Mälardalen sker under den äldre järnåldern en markant ökning av användandet av malstenar i byggnadskulten. Användandet kulminerar under yngre romersk järnålder – folkvandringstid för att sedan minska betydligt under vendeltid (Carlie 2004:89).

Trots att byggnadskult kunnat påvisas på ett förhållandevis stort antal platser utgör dessa endast en mindre andel av alla undersökta boplatser. Frågan är varför endast enstaka hus på vissa boplatser valts ut i kulturen och om det finns någonting övrigt i det arkeologiska materialet som förenar dessa platser och hus?

I boken *Forntida byggnadskult* har Anne Carlie (2004) på ett systematiskt sätt gått igenom resultaten från ett stort antal arkeologiska boplatundersökningar i Danmark och Sverige i syfte att belysa den förhistoriska byggnadskulturen. Carlie behandlar en rad skilda fyndkategorier, däribland malstenar, som använts inom byggnadskulturen. Beträffande malstenar presenterar Carlie en rad intressanta resultat. Bland annat har hon kunnat påvisa en rad regionala skillnader mellan södra Sverige (Skåne och Halland) och östra Mellansverige (Östergötland och Mälardalen). I Mellansverige dominerar byggnadskulturen helt av malstenar medan keramiken är vanligare i södra Sverige. Skillnader föreligger även beträffande vilka typer av malstenar som använts. I Mälardalen utgörs de till största delen av klotrunda löpare, i södra Sverige av liggare och vridkvarnar. En annan påtaglig skillnad i materialet är att de sydsvenska liggarna och vridkvarnarna oftast är fragmenterade eller uppvisar spår av eldpåverkan medan löparna i det mellansvenska materialet oftast är helt intakta (Carlie 2004:89). Gemensamt för de två områdena är byggnadskulturens tydliga koppling till gårdarnas långhus, endast i undantagsfall påträffas de i ekonomibyggnader. Det verkar inte finnas något samband mellan husens storlek och rituella nedläggelser då det förekommer i såväl stora som små byggnader.

Om motivet med de rituella nedläggelserna var att blidka de högre makterna för att försäkra sig om välgång och förhindra olyckor är det märkligt att vi inte hittar spår efter ritualer i flera hus på ett större antal gårdar än vad som är fallet. Det är tydligt att den här typen av ritualer inte skedde rutinmässigt då man byggde hus på gårdarna. På den undersökta gården vid Torp är det först från gårdens andra bebyggelsefas vi ser spår av rituella aktiviteter. Nedläggelserna har alltså ägt rum vid en tidpunkt då bebyggelsen bör ha varit väl etablerad på platsen. Det här är ett mönster som går igen på flera av de gårdar där byggnadskult konstaterats (Carlie 2004:208, Andersson 1999). Frågan är vad orsaken till detta är och om svaren står att söka i händelser utanför den egna gården eller om det är resultatet av en intern utveckling, där det av någon anledning uppstått ett behov av att förändra alternativt upprätthålla den rådande ordningen.

Gunnar Andersson ser ett samband mellan det ökade behovet av rituella nedläggelser med en långsam förändring i de ekonomiska förhållanden som rådde under perioden, där den ekonomiska försörjningen alltmer kommit att förskjutas från boskapsskötsel mot en ökad spannmålsproduktion (Andersson 1999:95). Kanske det ökande användandet av malstenar i byggnadskulturen ska ses mot bakgrund av detta?

Då det sista huset uppförs vid Torp, i en tredje byggnadsfas, placeras en oval eldslagningssten i ett av de takbärande stolphålen. Här äger det rum en förändring i valet av rituell rekvisita, där man gått från malstenar till en oval eldslagningssten. Vad denna förändring i symbolspråket representerar får lämnas för tillfället, men är troligtvis värd att ta i beaktande vid fortsatta diskussioner om förhistorisk byggnadskult.

Sammanfattning

I samband med omläggningen av väg 250 mellan Köping och Kolsva i Västmanland har delar av en äldre järnåldersboplats undersökts inom fastigheten Torp 1:18 i Kolsva socken. Delar av boplatsen har varit föremål för undersökningar vid tre olika tillfällen. Den första undersökningen ägde rum hösten 2001 och berörde det område där den nya vägen skulle läggas. Sommaren 2003 bröts den befintliga väg 250 upp och en mindre undersökning ägde rum i samband med detta. Under tiden för vägbygget användes delar av den aktuella tomten som etableringsplats för entreprenören (Vägverket Produktion). När etableringsplatsen förbereddes schaktades matjordslagret bort och ersattes av ett bärlager grus och sand. Ingreppet föranledde ytterligare en arkeologisk undersökning på platsen. Denna ägde rum våren 2005 då entreprenören avvecklat etableringen. Undersökningsområdet, vars storlek uppgick till 480 m², anslöt dikt an till den yta som undersöktes 2001. Det är resultaten från denna avslutande undersökning som behandlas i den här rapporten.

Figur 28. På etableringsplatsen hade matjorden ersatts av ett bärlager av sand och grus. Här schaktas det påförda lagret bort för att frigöra den underliggande boplatsen. Foto: Anna-Lena Hallgren, KM.

Sammanlagt har omkring 1500 m² av den förhistoriska boplatsen berörts av de arkeologiska undersökningarna. Totalt har 143 anläggningar undersökts varav 73 vid 2005 års undersökning. På boplatsen återfanns två intill varandra liggande långhus, båda tolkade som flerfunktionella boningshus. De två husen har sannolikt avlöst varandra i tid. Utifrån ¹⁴C-dateringar, fynd och hustypologi har husen kunnat dateras till yngre romersk järnålder folkvandringstid.

Fyndmaterialet var förhållandevis rikt. Dels påträffades de för äldre järnåldersboplatser karakteristiska fyndkategorierna keramik, vävtyngder, bränd lera, brända och obrända ben samt enstaka järnfragment. I ett av de två husen återfanns dessutom 10 vridkvarnsfragment och en oval eldslagningsten. Förutom ett av vridkvarnsfragmenten som återfanns i en kokgrop hade alla andra placerats i nedgrävningarna till husets inre takbärande konstruktion som en form av husoffer.

Figur 29. Undersökningen är avslutad och den nya vägen sopas inför den avslutande besiktningen. Foto: Anna-Lena Hallgren, KM.

Referenser

Andersson, G., 1999. Varför sko med runda stenar? Om en reproduktionslokal i Arlanda stad. I Andersson, K., Lagerlöf, A. & Åkerlund, A. (red): *Forskaren i fält - en vänbok till Kristina Lamm. Riksantikvarieämbetet*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter nr 27. Stockholm.

Carlie, A., 2004. *Forntida byggnadskult. Tradition och regionalitet i södra Skandinavien*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar skrifter No 57. Stockholm.

Eriksson, T., Holm, J., Lindkvist, A. & Westin, Å. 2005. *Bosättningar längs vägen vid åsen. Stenålder, järnålder och historisk tid vid Barksta och Åsby*. Riksantikvarieämbetet, UV Bergslagen rapport 2005:19.

Fast, T., Jansson, U. & Philipsson, A., 2002. *Landskapet kring väg 250. En historisk-geografisk utredning*. Kulturgeografiska institutionen, Stockholms Universitet. Stockholm.

Göthberg, H., 2000. *Bebyggelse i förändring. Uppland från slutet av yngre bronsålder till tidig medeltid*. OPIA 25. Uppsala.

Hallgren, A-L., 2002. *Lv 250 Köping - Kolsva. Lokal 6 - en järnålderslokal vid Torp. Arkeologisk förundersökning*. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen Rapport 2002:A10. Västerås.

Hallgren, A-L., 2004a. *Väg 250 Köping-Kolsva. Lokal 6 - under vägen. Kompletterande arkeologisk undersökning*. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen Rapport A2004:A1. Västerås.

Hallgren, A-L., 2004b. *En folkvandringstida gård invid Hedströmmen*. Arkeologisk undersökning. RAÄ 262 Torp 1:17 och Torp 1:18, Kolsva socken, Västmanland. Västmanlands läns museum, Kulturmiljöavdelningen Rapport A2004:A2. Västerås.

Hallgren, A-L., 2005. För gårdens välgång. Kult och rit i järnålderns långhus. Vridkvarnsoffer i stolphål. I: *Tidens resenärer. Arkeologiska händelser längs vägen mellan Köping och Kolsva* (Red. L. Karlenby). Stockholm.

Kaliff, A., 1997. *Grav och kultplats. Eskatologiska föreställningar under yngre bronsålder och äldre järnålder i Östergötland*. Aun 24. Uppsala.

Karlenby, L., 2005. Hall, hem och hird. Järnålderstida rumslig organisation i Barksta och Torp. I: *Tidens resenärer. Arkeologiska händelser längs vägen mellan Köping och Kolsva* (Red. L. Karlenby). Stockholm.

Karlsson, C., 2002. *Äldre järnåldersboplatser med hägnad i Torp Västmanland, Kolsva socken, Torp 1:27, RAÄ 257. Arkeologisk slutundersökning*. Riksantikvarieämbetet, UV Bergslagen rapport 2002:10. Örebro.

Larsson, L-I., 1997. *Rapport. Särskild arkeologisk utredning. Väg 250, Köping - Kolsva, Köpings kommun, Västmanland*. Riksantikvarieämbetet, UV Uppsala 1997. Uppsala.

Lindblad, E., (manus). *Stacklador - förråd ovan mark*. I: Hulth, H. & Norr, S. (red). Fyra järnåldersboplatser längs Mälarsebanan. Rapportmanus Arkeologikonsult AB.

Petersson, M., 2006. *Djurbållning och betesdrift. Djur, människor och landskap i västra Östergötland under yngre bronsålder och äldre järnålder*. Linköping.

Rahmqvist, P., 1983. *Gene. On the origin, function and development of sedentary Iron Age settlement in Northern Sweden. Archaeology and environment 1*. University of Umeå, Department of Archaeology. Umeå.

Streiffert, L., 2001. *På gården. Rumslig organisation inom bosättningsytter och byggnader under bronsålder och äldre järnålder*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar skrifter 35. Stockholm. Gotarc. serie C. Arkeologiska skrifter 39. Göteborg.

Streiffert, L., 2005. *Gårdstrukturer i Halland under bronsålder och äldre järnålder*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar skrifter 66. Stockholm. Gotarc. serie C. Arkeologiska skrifter 37. Göteborg.

Sundkvist, A., 1998. Rumsindelning i järnåldershus - mer än att finna mellanväggar? K. Andersson (red.), *Suionum hic civitatis. Nya undersökningar kring norra Mälardalens äldre järnålder*. OPIA 19. Uppsala, s 167-187.

Svenskt ortnamnslexikon, (Wahlberg, M. red.), 2003. Utarbetat inom Språk- och folkminnesinstitutet och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Uppsala.

Thorsvaldsdotter-Sandmark, C., 1966. Ett tröskelfynd. Ur Västmanlands Fornminnesförenings samlingar. 4. *Västmanlands Fornminnesförenings årsbok XLVI*. 1965-1966. Västerås.

Arkiv

Fornminnesregistret, FMIS - Kolsva socken

Undersökningsplan, VLM dnr: 050040

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Västmanlands läns museums dnr:</i>	050040
<i>Kulturmiljöavdelningens projekt nr:</i>	20-481
<i>Länsstyrelsens dnr, beslutsdatum:</i>	431-10439-04, daterat 2005-03-30
<i>Undersökningsperiod</i>	2005-05-02 - 2005-06-30
<i>Arkeologtimmar:</i>	339
<i>Maskintimmar:</i>	32
<i>Exploateringsyta:</i>	450 m ²
<i>Personal:</i>	Anna-Lena Hallgren (projektledare) Ulf Alström, Anna Egebäck, Christina Svensson, Joakim Kjellström
<i>Belägenhet:</i>	Torp 1:17 och 1:18, Kolsva sn, Köpings kommun, Västmanlands län
<i>Ekonomiska kartan:</i>	11G 0a Kolsva
<i>Höjdsystem:</i>	RH 90
<i>Inmättningsmetod:</i>	Totalstation
<i>Koordinater:</i>	x 6604724, y 1504737
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Förvaras på VLM
<i>Fynd:</i>	Förvaras på VLM i väntan på fyndfördelning
<i>Inventarienummer VLM:</i>	28 539

Bilaga 1. Anläggningslista

Anl nr	Anl typ	Undertyp	Skoning	Beskrivning	Längd	Bredd	Djup	X	Y	Z (max)
100	Härd	Härd		Rikligt med skärnsten placerade på kollins i nedre delen av härden. Över stenen kol och sotrikt lager	0,9	0,70	0,20	1504732,31	6604744,17	39,98
109	Stolphål			Siltblandad gulgrå lera, enstaka kolstänk.	0,6	0,41	0,61	1504732,19	6604745,17	39,98
117	Stolphål			Grå silt, enstaka kolstänk	0,38	0,35	0,41	1504731,51	6604746,53	39,95
125	Utgår							1504735,26	6604745,42	39,91
134	Stolphål			Osäker tolkning. Grå silt, enstaka kolstänk	0,4	0,42	0,08	1504735,91	6604747,01	39,96
143	Utgår							1504737,94	6604746,73	40,00
152	Härd	Härdbotten		Kol och sotrik lerblandad silt, skärnsten	0,8	0,46	0,12	1504739,21	6604746,42	40,08
163	Härd	Härdbotten		Fläckar av kol, sot och skärnsten	0,8	0,80	0,06	1504736,88	6604748,11	40,00
175	Stolphål			Osäker tolkning. Grå silt, enstaka kolstänk	0,6	0,61	0,14	1504737,04	6604749,61	40,08
184	Stolphål			Grågul sandblandad silt, kollins i ö kant.	0,56	0,28	0,18	1504734,14	6604748,69	40,11
193	Utgår							1504733,43	6604749,66	40,16
202	Utgår							1504737,52	6604752,03	40,17
211	Härd			Siltblandad gråsvart lera. Enstaka skärnsten	0,9	0,6	0,04	1504738,51	6604752,02	40,25
221	Utgår							1504737,41	6604753,16	40,23
229	Stolphål				0,56	0,46	0,16	1504727,9	6604751,33	40,22
237	Grop	Förrådsgröp		Mörkbrun silt, enstaka kolstänk	2,1	1,3	0,66	1504725,22	6604751,4	40,16
251	Grop	Trälöck?		Gråsvart porös silt. Rikligt med träkol. I botten sten.	1,6	1,3	0,3	1504725,71	6604752,16	40,25
267	Stolphål	Takbärande	x	Rödbrun, mkt porös silt (som puder). Ingen tydlig övergång mot A251.	0,96	0,78	0,58	1504726,40	6604753,23	40,32
294	Härd	Härdbotten		Grå-svart silt. Tydligt stolpmärke med rester av förkolnad stolpe	0,52	0,4	0,1	1504725,25	6604754,36	40,33
303	Stolphål	Takbärande		Svart, kolrik, lerblandad silt	1	0,68	0,38	1504724,76	6604755,33	40,35
315	Utgår			Gråsvart-brun silt. Tydligt stolpmärke med "orangt puder"				1504722,97	6604755,11	40,28
328	Mörkfärging			Ej undersökt	1,3	1,3		1504723,55	6604759,12	40,41
342	Utgår							1504725,35	6604756,52	40,37
348	Stolphål	Takbärande	x	Brun-gråsvart silt. Tydligt stolpmärke	0,74	0,60	0,41	1504725,88	6604756,81	40,40
358	Härdgröp				1,1	0,8	0,32	1504726,93	6604755,44	40,39
373	Stolphål	Takbärande	x	Gråbeige sandblandad silt. Tydligt stolpmärke	0,64	0,65	0,48	1504727,68	6604754,65	40,37
383	Stolphål			Brun-gråsvart sandblandad silt	0,46	0,4	0,28	1504728,31	6604754,71	40,37
391	Stolphål	Takbärande	x	Gråsvart-brun silt. Intill markfast block. Tydligt stolpmärke	0,98	0,6	0,76	1504728,96	6604755,28	40,41
411	Utgår							1504728,87	6604756,21	40,44
421	Stolphål			Brunbeige-gråsvart silt. Tydligt stolpmärke	0,38	0,36	0,4	1504727,72	6604756,08	40,41
429	Mörkfärging	Eldsprängd sten		Kolrik, gråsvart silt runt eidsprängt stenblock	1,34	1,08	0,32	1504728,62	6604757,05	40,48
445	Stolphål	Takbärande	x	Gråbrun-gråsvart silt. Tydligt stolpmärke	1	0,92	0,5	1504728,46	6604758,12	40,50

Bilaga 1. Anläggningslista

Anl nr	Anl typ	Undertyp	Skoning	Beskrivning	Längd	Bredd	Djup	X	Y	Z (max)
456	Utgår			Samma som A1042				1504727,73	6604757,19	40,48
485	Stolphål	Övrig		Brungrå sandig silt, enstaka kolstänk	0,3	0,28	0,26	1504729,15	6604757,68	40,50
492	Stolphål	Övrig		Bråbrun silt med kolstänk	0,5	0,28	0,2	1504729,58	6604757,92	40,50
500	Härd			Sandblandad, kolrik, gråbrun silt	0,8	0,6	0,18	1504729,77	6604758,46	40,53
513	Härd			Gråbrun lerblandad silt, relativt kolrik	0,8	0,6	0,14	1504729,08	6604759,18	40,56
525	Utgår							1504730,32	6604759,52	40,58
533	Utgår							1504730,47	6604758,52	40,51
541	Utgår							1504729,70	6604755,73	40,40
547	Stolphål	Takbärande	x	Gråsvart sandblandad silt. Märken efter två stolpar	1	0,9	0,42	1504730,17	6604756,03	40,44
562	Mörkfärging			Kulturpåverkad jord i anslutning till eldsprängd sten				1504731,82	6604756,11	40,48
585	Mörkfärging			Kulturpåverkad jord i anslutning till eldsprängd sten				1504731,05	6604757,27	40,49
596	Stolphål	Vägg		Brun silt med kolkonc. efter stolpe	0,5	0,36	0,1	1504732,13	6604753,89	40,32
604	Stolphål	Vägg		Brun silt med kolstänk	0,44	0,2	0,2	1504732,91	6604754,53	40,33
612	Stolphål	Vägg		Brun silt med kolstänk	0,36	0,24	0,1	1504733,58	6604754,96	40,34
622	Stolphål	Vägg	x	Brun silt med kolstänk	0,4	0,26	0,2	1504734,36	6604755,51	40,34
632	Utgår							1504734,92	6604755,94	40,32
638	Stolphål			Brun silt, ngt osäker tolkning	0,36	0,28	0,16	1504732,34	6604758,45	40,51
648	Stolphål	Takbärande	x	Gråsvart-brun kolrik silt	0,5	0,45	0,52	1504733,12	6604758,53	40,52
658	Stolphål	Takbärande	x	Svart-gråsvart silt. Tydligt stolpmärke	0,62	0,54	0,54	1504731,75	6604760,37	40,57
668	Kolfläck			Träkolskoncentration. Bränd stolpe				1504731,94	6604761,03	40,57
682	Stolphål	Takbärande	x	Gråsvart-brun, kolrik silt. Märken efter två stolpar	0,92	0,9	0,52	1504733,26	6604761,50	40,59
693	Utgår							1504733,45	6604762,95	40,60
702	Mörkfärging			Gråbrun lerblandad silt	0,24	0,22	0,05	1504734,45	6604762,96	40,60
709	Utgår							1504734,40	6604764,31	40,67
718	Stolphål			Gråsvart-brun sandblandad silt	0,4	0,32	0,2	1504735,45	6604762,71	40,58
726	Stolphål	Takbärande	x	Brun-gråbrun lerblandad silt. I fyllningen gulvita konc av hårt packad silt. Tydligt stolpmärke. Nedgrävd genom A1285	0,94	0,86	0,50	1504734,77	6604759,32	40,50
739	Stolphål			Gråbrun-svart silt med kolstänk	0,6	0,54	0,28	1504734,66	6604760,51	40,53
750	Stolphål			Flammig gråsvart-brun lerblandad silt	0,58	0,38	0,2	1504735,77	6604760,75	40,52
759	Utgår							1504736,68	6604759,65	40,48
766	Utgår							1504738,02	6604761,76	40,51
778	Utgår							1504736,98	6604764,98	40,63
786	Utgår							1504738,61	6604767,94	40,71

Bilaga 1. Anläggningslista

Anl nr	Anl typ	Undertyp	Skoning	Beskrivning	Längd	Bredd	Djup	X	Y	Z (max)
795	Utgår							1504740,08	6604763,67	40,51
804	Utgår							1504741,34	6604760,55	40,41
812	Hård	Härbotten		Oregelbunden kol och sotfläck	0,36	0,34	0,03	1504741,30	6604769,45	40,88
821	Hård			Ej undersökt	0,42	0,4		1504751,06	6604764,77	40,86
829	Hård			Ej undersökt	0,37	0,31		1504751,73	6604765,89	40,91
982	Hårdgröp			Rikligt med skärnsten placerade på kollins i nedre delen av hårdnen. Över stenen kol och sotrikt lager	0,7	0,5	0,2	1504724,41	6604753,53	40,29
991	Stolphål			Gulbrun sandblandad silt, kolstänk	0,44	0,34	0,26	1504724,52	6604753,98	40,25
281	Stolphål	Övrig		Gråsvart kolrik silt	0,68	0,52	0,3	1504725,11	6604753,52	40,29
1014	Stolphål	Takbärande	x	Gråsvart "fet" silt. Orangt puder i stolpmärket. Runt stolpen rikligt med brändlera. Flammskydd?	0,86	0,7	0,58	1504727,41	6604757,39	40,44
1030	Nedgrävning			Gråsvart fet silt med träkol. Skärs av A429	0,82		0,2	1504728,22	6604756,37	40,41
1042	Nedgrävning			Gråsvart fet silt med träkol. Skärs av A429	0,44	0,4	0,3	1504727,84	6604756,81	40,38
1055	Kolfläck			Träkolskoncentration. Bränd stolpe	0,95	0,42	0,15	1504727,83	6604757,76	40,48
1071	Nedgrävning			Flammig gulbeige sandblandad silt. Enstaka kolstänk	0,62	0,6	0,12	1504724,31	6604757,64	40,38
1085	Kulturlager	Härdrest?		Gråsvart sandblandad silt, kolstänk	2,8	2	0,15	1504737,40	6604763,17	40,62
1102	Stolphål	Takbärande	x	Svart, sotig silt. Märken efter två förkolnade stolpmärke	0,92	0,7	0,58	1504738,44	6604762,21	40,53
1114	Utgår							1504737,94	6604761,70	40,51
1125	Ränna	Vägg?		Grå lerblandad silt, inslag av kolstänk	3	0,4	0,19	1504739,57	6604767,60	40,71
1141	Ränna	Vägg?		Grå lerblandad silt, inslag av kolstänk	1,3	0,4	0,19	1504742,49	6604764,76	40,58
1262	Stolphål	Takbärande	x	Svart sotig silt med kolstänk	0,92	8	0,56	1504737,24	6604764,02	40,60
1285	Stolphål	Takbärande		Gråsvart silt, enstaka kolstänk. Skärs av A726	0,56		0,3	1504734,25	6604759,35	40,49

Bilaga 2. Fyndlista

Fnr	Material	Sakord	Vikt (g)	Antal	Anmärkning	Från Anl	Typ
F1	Bränd lera	Bränd lera	2	4	Rundad, utan intryck	229	Stolphål
F2	Bränt ben	Avfall	7	20	Ej analyserade	237	Grop
F3	Vävt yngd	Vävt yngd	66	8	Trol. minst två tyngder	237	Grop
F4	Bränd lera	Bränd lera	84	57	Sannolikt vävt yngdsfrag. ibland bitarna. Olika leror, med och utan avtryck.	237	Grop
F5	Keramik	Kärl	23	2	Mynningskärvor med passning. Röd utsida, svart insida. Bergartsmagrad.	237	Grop
F6	Keramik	Kärl	16	1	Mynning. Svart in och utsida. Bergartsmagrad. Finkornig.	237	Grop
F7	Keramik	Kärl	131	29	Minst tre kärl. Flertalet spjälkade.	237	Grop
F8	Keramik	Kärl	76	10	Hårt bränd, sintrad. En bottenkant.	237	Grop
F9	Bränd lera	Bränd lera	239	61	Hårt bränd, sintrad, nästan förslaggad.	237	Grop
F10	Bränt ben	Avfall	3	4	Ej analyserade	251	Grop
F11	Keramik	Kärl	123	24	Flera kärl	251	Grop
F12	Keramik	Kärl	6	2	Mynning, röd in- och utsida.	251	Grop
F13	Vävt yngd	Vävt yngd	19	4	-	251	Grop
F14	Bränd lera	Bränd lera	122	17	Sintrad	251	Grop
F15	Keramik	Kärl	11	2	Sintrad	251	Grop
F16	Bränd lera	Bränd lera	111	53	Sannolikt vävt yngdsfrag. ibland bitarna. Olika leror, med och utan avtryck.	251	Grop
F17	Bränd lera	Bränd lera	32	19	Rundade, otydliga avtryck	267	Stolphål
F18	Järn	Spik	3	1	24 mm lång, huvudet 9 mm	267	Stolphål
F19	Keramik	Kärl	20	8	Flera kärl	281	Stolphål
F20	Bränt ben	Avfall	1	1	Ej analyserade	281	Stolphål
F21	Bränd lera	Bränd lera	56	19	Avtryck, flera utgör möjligen vävt yngdsfragm.	281	Stolphål
F22	Keramik	Kärl	5	2	Den ena sekundärbränd	281	Stolphål
F23	Bränd lera	Bränd lera	3	3	Rundad, utan avtryck.	303	Stolphål
F24	Bränd lera	Bränd lera	21	5	Somliga med en helt plan sida.	303	Stolphål
F25	Bränt ben	Avfall	3	13	Ej analyserade	348	Stolphål
F26	Bränd lera	Lerklining	118	45	Delar med avtryck, delar kan vara vävt yngdsfragm.	358	Hårdgrop
F27	Bränd lera	Lerklining	90	25	Avtryck på flesta	358	Hårdgrop
F28	Bränt ben	Avfall	1	1	Ej analyserade	373	Stolphål
F29	Bränd lera	Lerklining	73	29	Avtryck på de flesta	373	Stolphål
F30	Bränt ben	Avfall	1	3	Ej analyserade	391	Stolphål
F33	Bränd lera	Lerklining	41	15	Avtryck. Några med en plan sida	391	Stolphål
F34	Bränt ben	Avfall	2	3	Ej analyserade	421	Stolphål

Fnr	Material	Sakord	Vikt (g)	Antal	Anmärkning	Från Anl	Typ
F35	Bränd lera	Bränd lera	18	4	Några med en plan sida	429	Mörkfärgning
F36	Keramik	Kärl	18	2	Sintrad	445	Stolphål
F37	Bränd lera	Lerklining	4	6	Avtryck	456	Lager
F38	Keramik	Kärl	3	1	Röd in- och utsida	485	Stolphål
F39	Bränd lera	Bränd lera	2	1	Rundad, utan avtryck	500	Härd
F40	Bränd lera	Bränd lera	1	2	Rundad, utan avtryck	525	Utgår
F41	Bränd lera	Lerklining	30	16	Avtryck, några med en helt plan sida	547	Stolphål
F42	Bränt ben	Avfall	1	3	Ej analyserade	547	Stolphål
F43	Bränd lera	Bränd lera	8	10	Sandigt gods	562	Mörkfärgning
F44	Bränt ben	Avfall	1	1	Ej analyserat	622	Stolphål
F45	Bränd lera	Bränd lera	1	1	Utan avtryck	648	Stolphål
F46	Järn	Spik	6	2	25 x 8 mm	658	Stolphål
F47	Keramik	Kärl	52	4	TVå bottenkanter. Svart insida, röd utsida. Bergartsmagrad, Mellanstora korn	658	Stolphål
F48	Bränt ben	Avfall	1	2	Ej analyserat	658	Stolphål
F49	Bränd lera	Bränd lera	4	4	Sandigt gods	658	Stolphål
F50	Bränd lera	Bränd lera	4	4	Avtryck	668	Härd
F51	Obränt ben	Avfall	1	5	Ej analyserat	668	Härd
F52	Keramik	Kärl	5	2	Svart insida, röd utsida	682	Stolphål
F53	Bränd lera	Lerklining	14	5	Avtryck	682	Stolphål
F54	Bränd lera	Bränd lera	1	1	Rundad, utan avtryck	702	Mörkfärgning
F55	Keramik	Kärl	23	2	Svart insida, röd utsida. Bergartsmagrad.	726	Stolphål
F56	Bränd lera	Lerklining	6	3	Avtryck	726	Stolphål
F57	Bränd lera	Bränd lera	1	2	Rundad, utan avtryck	739	Stolphål
F58	Bränd lera	Lerklining	37	9	En plan sida	982	Härdgrop
F59	Bränt ben	Avfall	1	1	Ej analyserat	982	Härdgrop
F60	Keramik	Kärl	3	1	Spjälkad, svart	1014	Stolphål
F61	Bränd lera	Lerklining	302	20	Flera stora bitar med en plan sida. Endast delar av materialet tillvartaget.	1014	Stolphål
F62	Bränt ben	Avfall	1	1	Ej analyserat	1014	Stolphål
F63	Bränd lera	Lerklining	12	6	Avtryck	1030	Nedgrävning
F64	Bränt ben	Avfall	2	13	Ej analyserat	1071	Nedgrävning
F65	Bränd lera	Lerklining	16	18	Avtryck	1071	Nedgrävning
F66	Bränd lera	Bränd lera	10	8	Delar sintrad	1085	Lager
F67	Keramik	Kärl	4	2	Spjälkade	1085	Lager

Fnr	Material	Sakord	Vikt (g)	Antal	Anmärkning	Från Anl	Typ
F68	Bränt ben	Avfall	1	3	Ej analyserade	1085	Lager
F69	Bränd lera	Bränd lera	4	2	Avtryck	1102	Stolphål
F70	Bränt ben	Avfall	3	6	Ej analyserade	1102	Stolphål
F71	Bränd lera	Bränd lera	7	2	Sintrade	1262	Stolphål
F72	Keramik	Kärl	6	2	Röd in- och utsida	1262	Stolphål
F73	Bränt ben	Avfall	1	1	Ej analyserat	1262	Stolphål
F75	Keramik	Kärl	4	1	Röd utsida, svart insida. Bergartsmagrad	0	Lösfynd
F76	Keramik	Kärl	7	1	Vulst? Röd in- och utsida, svart kärna	0	Lösfynd
F77	Flinta	Flinta	16	1	.	0	Lösfynd
F78	Järn	Spik	2	1		0	Lösfynd
F79	Keramik	Kärl	5	1	Mynning. Svart in- och utsida	0	Lösfynd
F80	Vridkvarn	Vridkvarn		1		547	Stolphål
F81	Vridkvarn	Vridkvarn		1		547	Stolphål